

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

TALOUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Sini Turpeenniemi

**INSTITUTIONAALISET PAINEET JA SOPEUTUMINEN YMPÄRISTÖRA-
PORTOINNIN KEHITTÄMISEKSI KOHDEYRITYKSISSÄ**

Pro gradu -tutkielma
Laskentatoimen koulutusohjelma
Huhtikuu 2012

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Institutionaaliset paineet ja sopeutuminen ympäristöraportoinnin kehittämiseksi kohdeyrityksissä

Tekijä: Turpeenniemi, Sini Karoliina

Koulutusohjelma/oppiaine: Kauppatieteiden koulutusohjelma / laskentatoimi

Työn laji: Pro gradu –työ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 59 + 2

Vuosi: kevät 2012

Tiivistelmä:

Tutkimuksessa tarkoituksena on selvittää yritysten ympäristöraportointiin liittyvien institutionaalisten paineiden esiintymistä. Tutkimusaineisto hankitaan puolistrukturoidun haastattelun kautta. Pääasioina haastattelussa ovat institutionaaliset paineet yrityksen ympäristöraportoinnin kehittämiseksi eri sidosryhmistä sekä paineen aiheuttamat ympäristövalinnat. Ympäristöön liittyviin paineisiin vastauksia ovat ympäristöraportointi sekä ISO 14001-sertifikaatit tai EMAS-järjestelmä.

Tulosten mukaan kohdeyrityksissä koetaan institutionaalisia paineita ympäristöraportoinnin kehittämiseksi. Paineet kanavoituvat yritykseen eri sidosryhmien kautta. Pakottavat paineet liittyvät lähinnä lakien vaatimuksiin. Mimeettiset paineet syntyvät oletuksista ja kilpailijoiden toiminnan jäljittelystä. Normatiiviset paineet syntyvät moraalisisista odotuksista, kuten ympäristön kuormituksesta. Taloudelliset paineet syntyvät kaikkien sidosryhmien osalta puoltaen heille hyvää taloudellista suoriutumista. Paineita esiintyy jokaisessa painetyypissä lähes kaikista käsitellyistä sidosryhmistä päin. Paineisiin pyritään vastaamaan sopeutumalla, mutta myös tasapainoteltua eri paineiden välillä on havaittavissa. Tutkimustulokset perustuvat haastatteluihin, eikä niitä voi yleistää näin pienen otannan perusteella.

Avainsanat: instituutio, isomorfismi, ympäristöstandardi, ympäristöjärjestelmä, haastattelututkimus

Muita tietoja: Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

SISÄLLYS

Tiivistelmä

Sisällys

Taulukot ja kuvat

1	JOHDANTO	6
1.1	Taustaa.....	6
1.2	Aikaisempia tutkimuksia	7
1.3	Tutkimuksen tarkoitus ja eteneminen.....	9
2	INSTITUTIONAALINEN TEORIA	10
2.1	Instituutiot ja institutionalisaatio	10
2.2	Instituutioiden kolme ulottuvuutta	14
2.3	Institutionaalinen isomorfismi.....	15
2.3.1	Pakottava isomorfia.....	16
2.3.2	Jäljittelevä isomorfismi	17
2.3.3	Normatiivinen isomorfismi	18
2.3.4	Taloudellinen isomorfismi	19
2.4	Strategiset vastereaktiot institutionaalisiin paineisiin	19
3	YMPÄRISTÖRAPORTOINTI	22
3.1	Ympäristöpolitiikka Suomessa ja Euroopassa	22
3.2	Ympäristöasioita koskevat sääntelyt Suomessa ja EU:ssa	22
3.3	Ympäristölaskentatoimi.....	24
4	YMPÄRISTÖJOHTAMISEN JÄRJESTELMÄT	27
4.1	Ympäristöjohtaminen	27
4.1.1	GRI-raportointiohjeistus	28
4.1.2	ISO 14001 -järjestelmän pääpiirteet.....	30
4.1.3	EMAS-järjestelmä.....	31
5	MENETELMÄT JA AINEISTO	35
5.1	Aineisto	35
5.2	Tutkimusmenetelmät	37
5.3	Haastattelun analyysi.....	38

6	TUTKIMUSTULOKSET	40
6.1	Pakottavat paineet.....	40
6.2	Jäljittelevät paineet	41
6.3	Normatiiviset paineet	44
6.4	Taloudelliset paineet.....	47
6.5	Vastereaktiot paineisiin	49
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	51
	LÄHTEET	55
	LIITE.....	60

KUVIOT

Kuvio 1. Institutionaalistumisen prosessi (Burns & Scapens 2000: 9, Quinn 2011: 345).

Kuvio 2. Ympäristöjohtamisen osa-alueet (Pohjola 2003: 40-44).

Kuvio 3. Yrityksen vastuullisen yritystoiminnan kolme ulottuvuutta EK:n (2010) mallia mukaillen.

Kuvio 4. EMAS-järjestelmän ja ISO 14001-standardin eroja (Suomen ympäristökeskus 2010).

TAULUKOT

Taulukko 1. Institutionaaliset ulottuvuudet ja välineet Scottin (2008: 79) mukaan.

Taulukko 2. Strategiset vastausmekanismit institutionaalisiin prosesseihin (Oliver 1991: 152).

Taulukko 3. Institutionaaliset painetyypit ja niiden aiheuttajat Scottin (2008: 51) sekä Granlundin ja Lukan (1998: 159) viitekehyksiä mukaillen.

Taulukko 4. Institutionaaliset painetyypit ja niiden aiheuttajat kohdeyrityksissä.

1 JOHDANTO

1.1 Taustaa

Yritysten ympäristöraportointi on lähiaikoina kasvattanut suosiotaan. Aikaisemmin vain muutamat yritykset muodostivat raportin ympäristösuoriutumisestaan, kun nykyään lähes kaikilta suurilta yrityksiltä on saatavilla jonkinnäköinen ympäristöraportti tai –selvitys. Raportoinnin määrän kasvun takana on usein ulkoisten paineiden kasvu ympäristöasioissa. Kasvu on ollut kansainvälistä niin kuluttajien kuin tuottajien joukossa.

Syitä ympäristöraportoinnin suosion kasvuun on monia. Ensinnäkin ympäristön kiinnostus on kasvanut kansainvälisesti niin yrityksen sisäisten kuin ulkopuolisten sidosryhmien joukossa (Niskala & Mätäsaho 1996: 14-15). Kun aikaisemmin sijoittajat eivät olleet kiinnostuneet ympäristöasioista, on viimeaikoina myös heidät käyttäytymisensä muutoksesta ollut viitteitä kirjallisuudessa (De Villiers & Van Staden 2010: 2-3). Ympäristövastuun käsite on laajentunut yritystoiminnan mukana, kun muutama vuosikymmenen takainen lokaali toiminta on kehittynyt globaaliksi liiketoiminnaksi. Keskustelut ja huoli päästöjen rajoituksista ja kasvihuoneilmästä ovat yleistyneet ympäri maailmaa ja kestävän kehityksen mukainen liiketoiminta vaatii ympäristöasioiden huomioimista. Näiden seurauksena paineet yrityksissä ympäristöraportoinnin osalta kasvavat ja ympäristötehokkuus voidaan yrityksissä nähdä strategisena kilpailuetuna. (McCormick 2001: 277-280; Pohjola 2003: 12-14, 22-23, 38; Earnhart & Lizal 2007: 3.)

Ympäristöraportoinnin kehittäminen liiketoimintamaailmassa liittyy suurelta osin toimintaympäristön aiheuttamiin paineisiin. DiMaggion & Powellin mukaan (1983: 148-150) institutionaaliset paineet vaativat tehokasta ympäristön huomioimista. Vastauksena paineisiin sopeutumiseen ovat erilaiset isomorfiset muutostoimenpiteet. Toisaalta taas paineista välittämättä olemisen voi koitua haitaksi liiketoiminnalle. Ympäristön osalta esimerkiksi Porterin hypoteesin mukaan ympäristötehokkuus voi johtaa win-win -tilanteeseen, jossa hyötyvät sekä ympäristö että yritys (Xepapadeas

& Zeeuw 1999: 165; Horváthová 2010: 52). Jos yritys ottaa toiminnassaan ympäristöasiat laajamittaisesti huomioon, voivat markkinat reagoida siihen positiivisesti. Toisaalta jos yritys täysin laiminlyö ympäristönsuojelun säännöksiä tai tuhoaa luontoa, voivat markkinat reagoida tähän negatiivisesti. (Dasgupta, Laplante & Mamingi 1998: 3; Konar & Cohen 2001: 281.)

Institutionaaliset paineet aiheuttavat reaktioita, joilla paineisiin vastataan. Reaktioina voidaan sopeutua paineisiin, joita ympäristö nostaa ympäristöraportoinnin tekemiseen. Toisaalta paineita voidaan myös uhmata. Responseja paineisiin voivat olla esimerkiksi ympäristöraportoinnin kehittäminen ottamalla käyttöön ympäristöstandardeja ja –järjestelmiä. Ympäristöraportointi tarjoaa yrityksille mahdollisuuden strategiseen kilpailuetuun ympäristöasiat huomioimalla. Ympäristöraporttiin yritykset pyrkivät saamaan mahdollisimman positiivisen ja ympäristötehokkaan kuvan itsestään. Ympäristöraportoinnin parantamisella voi olla edullinen vaikutus muun muassa taloudelliseen suorituskyykyyn ja yrityksen imagoon sidosryhmien silmissä. Ympäristöraportointiin panostaminen voidaan nähdä välineenä, joka mahdollistaa kilpailemisen ympäristöasioilla. Työssä selvitetään institutionaalisia paineita ja toimenpiteitä ympäristöraportoinnin kehittämiseksi kohdeyrityksissä.

1.2 Aikaisempia tutkimuksia

Ympäristötietouden kasvaminen on johtanut viime aikoina kasvaneeseen ympäristöraportoinnin tutkimiseen. Myös institutionaalisista paineista on tehty paljon tutkimuksia. DiMaggio ja Powell (1983) tutkivat organisaatioiden samankaltaistumista. Liiketoiminnan elinkaaren alussa olevilla yrityksillä on suurempia heterogeenisiä piirteitä, kuin elinkaarensa pidemmällä olevilla yrityksillä. Organisaatioiden piirteiden ja käytäntöjen kehittymisessä on huomattavissa suunta kohti homogeenisyyttä. Tutkimuskysymyksenä heillä on tarkastella, miksi organisaatiot ajan kuluessa lähes tyvät toisiaan käytännöissä ja piirteissä.

DiMaggio ja Powell (1983) kuvaavat institutionaalisen teorian mukaista isomorfismista prosessia, jossa ympäristöstä syntyvät voimat ohjaavat samassa toimintaympä-

ristössä olevien yksilöiden kehitystä samaan suuntaan. Heidän mukaansa isomorfisia prosesseja on kolmen laisia: pakottava, normatiivinen sekä jäljittelevä isomorfia. Isomorfiset prosessit ovat heidän mukaansa paineisiin vastaamisen keinoja, jotka johtavat yritysten samankaltaistumiseen. Heidän mukaansa institutionaalistuminen johtaakin toimintaympäristön kehitystä homogeeniseen suuntaan, sillä paineet samassa toimintaympäristössä toimiville yrityksille ovat samansuuntaisia.

Laine (2009) tarkastelee yritysten julkaisemia vapaaehtoisia kestävän kehityksen raportteja. Tarkastelun kohteena väitöstutkielmassa ovat mahdollisuudet merkittävien yhteiskunnallisten muutosten tapahtumiselle vapaaehtoisen kestävän kehityksen raportoinnin ja informaation avulla. Laineen (2009) mukaan suuressa roolissa vapaaehtoisen kestävän kehityksen raportoinnin takana ovat ulkoiset paineet. Yritykset julkaisevatkin kestävän kehityksen raportteja parantaakseen yhteiskunnallista hyväksyntää ja ajaakseen omia tarkoituksiaan. Yritykset pyrkivät vastaamaan paineisiin parantaakseen omaa asemaansa liiketoimintaympäristössä. Paineet ja vapaaehtoinen kestävän kehityksen raportointi vahvistavat Laineen mukaan käsitystä yhteiskuntajärjestelmän kehittymisestä ympäristöongelmien ratkaisemisen ja kestävän kehityksen suuntaan.

Rothenberg (2007) on tutkinut institutionaalisten ja teknisten paineiden merkitystä yrityksen ympäristöjohtamisessa sekä ympäristötehokkuudessa. Tutkimus on toteutettu tarkastelemalla kahta saman teollisuudenalan yritystä, jotka toimivat eri oikeusjärjestelmien ympäristössä. Tarkastelun kohteena tutkimuksessa ovat institutionaalisten ja teknisten paineiden vaikutukset yritysten jätehallintaan. Aineisto tutkimuksessa on hankittu pääosin haastatteluiden avulla.

Rothenbergin (2007) mukaan yritykset mukautuvat tasapainotellen sekä institutionaalisiin että teknisiin paineisiin. Yritysten strategiat riippuvat osaltaan yritysten valasta organisaatiossa sekä institutionaalisten ja teknisten paineiden suhteesta ja voimakkuudesta toiminnassa. Tutkimustulosten perusteella erilaiset paineet eivät välttämättä ole toistensa vastakohtia, vaan voivat myös täydentää toisiaan. Tutkimuksen mukaan ympäristöjohtajat vastaavat institutionaalisiin paineisiin toimimalla institu-

tionaalisen yrittäjän tavoin; muokkaamalla ympäristötehokkuuden muotoilua ja suuntaa ympäristön toiveiden mukaan.

1.3 Tutkimuksen tarkoitus ja eteneminen

Tutkielman tarkoituksena on selvittää eräiden yritysten institutionaalisia paineita ympäristöraportoinnin kehittämiseksi. Teoriakehikkona on institutionaalinen teoria ja instituutioiden samankaltaistuminen eli isomorfia. Tarkasteluun sovelletaan Scottin (2008) sekä Granlundin ja Lukan (1998) esittämiä kehikkoja. Tutkimusongelmaan haetaan vastausta haastattelemalla kohdeyritysten ympäristövastuuraportoinnista vastaavia henkilöitä.

Ympäristöraportointi on jatkuvan kehityksen alla. Erityisesti teollisuuden toimialoilla toimivilla yrityksillä on paineita ympäristöasioiden huomioimisen ja raportoinnin osalta. Tutkielmassa haetaan vastauksia siihen, kuinka nämä paineet yritysten näkökulmasta esiintyvät ja kuinka näihin paineisiin pyritään vastaamaan. Ympäristöraportointi tuo yrityksille lisäkustannuksia. Kustannusten uhallakin raportoinnin kehittämistä kuitenkin jatketaan. Kohdeyritysten kokemusten kautta saadaan lisäymmärrystä siihen, miksi eritasoiset ympäristöraportit ovat niin suosittuja ja minkälaiset institutionaaliset paineet kehottavat ympäristöraportoinnin kehittämiseen. Tulokset antavat myös lisäymmärrystä käytännön kokemuksista ja paineista ympäristöraportoinnin kehittämiseksi kohdeyrityksissä.

Tutkielma etenee seuraavasti: Luvussa kaksi esitellään institutionaalinen teoria ja miten institutionaalinen isomorfismi vaikuttaa instituutioihin. Luvussa kolme käsitellään ympäristöraportointia ja luvussa neljä ympäristöjohtamiseen liittyvät järjestelmät. Luvussa viisi esitellään tutkielmassa käytettävä aineisto ja tutkimusmenetelmät. Luvussa kuusi tarkastellaan tutkimustuloksia. Tutkielman päättää luku seitsemän, jossa tehdään yhteenveto johtopäätökset työstä.

2 INSTITUTIONAALINEN TEORIA

2.1 Instituutiot ja institutionalisaatio

Instituutioille ei ole olemassa yhtä ainoaa maailmanlaajuista määritelmää. Yleisesti instituutioiden voidaan ajatella muodostuvan eri organisaatioista ja niiden sidosryhmistä. Institutionaaliseen taloustieteeseen on löydettävissä kaksi näkökulmaa: uusi institutionaalinen taloustiede (NIE) ja vanha institutionaalinen taloustiede (OIE). Yhteistä näille näkökulmille on instituutioiden merkityksellisyyden huomioiminen taloustieteissä. (Burns & Scapens 2000: 4-5; Williamson 2000: 595.)

Burnsin ja Scapensin (2000: 5-8) mukaan instituutioissa vallitsevat yhteiset ja yhdessä muodostetut ajatus- ja toimintatavat. Instituutiot myös määrittelevät sen jäsenten väliset suhteet ja toiminnot. Vanhan institutionaalisen taloustieteen mukaan instituutio määritellään jonkin pysyvän ja yleisen ajatuksen tai toiminnan tapana, jota toteutetaan ryhmän totumuksissa tai ihmisten tavoissa. Institutionaalisen taloustieteen lähestymistavoista OIE soveltuu paremmin institutionaalisen muutoksen tutkimukseen.

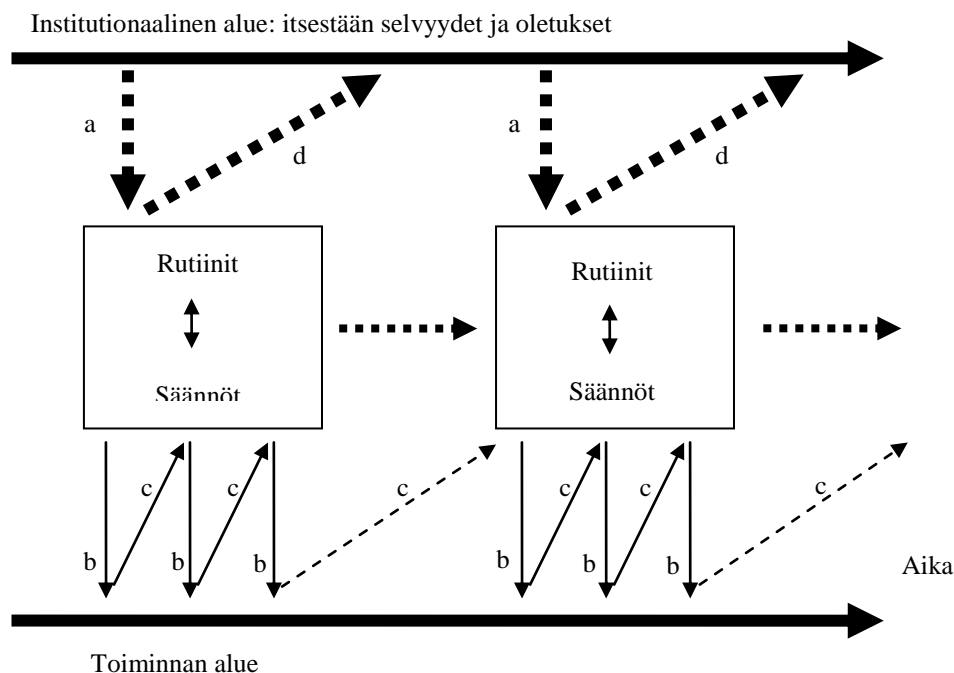
Williamson (2000: 600-602) on tarkastellut uuden institutionaalisen taloustieteen piirteitä. Uusi institutionaalinen taloustiede lähestyy yhteisöllistä toimintaa yksilökeskeisestä näkökulmasta. Tärkeää uudessa institutionaalisisessa taloustieteen näkökulmassa on huomioida yksilöt toimijoina unohtamatta yritysten luonnetta. Huomiota on keskitettävä ympäristön toimijoiden asettamien painostuskeinojen ja järjestelmien vaikutusten lisäksi myös taloudellisia päätöksiä tekeviin organisaatioihin. NIE:n mukaisesti kognitiivisen osaamisen rajoittuneisuus asettaa rajoja organisaation toiminnalle. NIE pohjautuu suurelta osin neoklassiseen talousteoriaan (Burns & Scapens 2000: 5).

Scottin (2008: 121) mukaan instituution toimijat ovat keskenään riippuvaisia toisistaan, ja vaikuttavat yhdessä toisiinsa ja ympäristöönsä. Institutionaalinen teoria ottaa huomioon sosiaalisen rakenteen näkökulmat ja ne prosessit, joiden kautta organisaatorakenteet ajan kuluessa muodostuvat. Institutionaalisen teorian avulla voidaan

myös tarkastella erilaisten toimijoiden, kuten valtion ja markkinoiden sekä kulttuuristen ja historiallisten tottumusten aiheuttamia muutoksia organisaation käyttäytymiseen (Oliver 1991: 151).

Institutionaalistumisessa rutiinit muodostuvat ajan kuluessa säännöistä. Quinnin (2011: 345) mukaan säännöt eivät välttämättä aina muodostu rutiineiksi asti. Toimijat voivat vaikuttaa valinnallaan, toteuttavatko sääntöjä vai eivät. Sääntöjen satunnainen toteuttaminen heikentää institutionalisoitumista. Toimijat vaikuttavatkin rutiinien muodostumiseen suuresti. Institutionaalistuminen on pitkäaikainen prosessi, jonka aikana periaatteet muodostuvat sääntöjen ja rutiinien kautta itsestään selviksi toimintatavoiksi ja odotuksiksi. Prosessi on myös jatkuva, muokaten vallitsevia toimintatapoja ajan kuluessa. (Burns & Scapens 2000: 9-11.)

Burns ja Scapens (2000: 9-11) sekä Quinn (2011: 345-346) kuvaavat institutionaalistumisen prosessia institutionaalisen ja toiminnan alueiden avulla. Kuviossa 1 on esitelty miten institutionaalistuminen etenee. Ensimmäisessä prosessissa olemassa olevat rutiinit sisältyvät yleisiin instituution periaatteisiin ja muodostavat uusia sääntöjä, joka johtaa myös rutiinien uudelleenmuotoutumiseen. Tätä on kuvattu prosessilla a. Prosessissa b toimijat toimeenpanevat sääntöjä ja rutiineja, joka vaikuttaa institutionaalisiin periaatteisiin. Prosessin c mukaan rutiinit muotoutuvat uudelleen, kun käyttäytyminen toistuu samana. Prosessissa c toiminnallisia rutiineja toistetaan ajassa ja paikassa. Viimeisessä prosessissa d toimijoiden käytöksen kautta uudelleenmuotoutuneet säännöt ja rutiinit institutionalisoituvat. Prosesseja on kuvattu nuolten a, b, c ja d avulla kuviossa 1.

Prosessit: a = koodaus

b = toiminnallisen rutiinin soveltaminen

c = toiminnallisen rutiinin toistaminen ajassa ja paikassa

d = institutionaalistuminen

Kuvio 1. Institutionaalistumisen prosessi (Burns & Scapens 2000: 9, Quinn 2011: 345).

Organisaation menestyminen liiketoimintaympäristössä ei riipu ainoastaan sen tuotannon tehokkuudesta, vaan myös sen kyvystä mukautua institutionaaliseen ympäristöön ja sen aiheuttamiin paineisiin. Institutionaalisisessa ympäristössä erilaiset logiikat voivat joutua koetukselle ajan kuluessa. Organisaation logiikka voi saada vaikutteita ulkoapäin, jolloin joudutaan käymään vaihtokauppaa uuden ja vanhan logiikan välillä. Logiikan muutokseen vaikuttavat ulkoa tulevat paineet. Liiketoiminnassa ympäristön aiheuttamat paineet voivat johtaa rakenteen muutokseen, vaikka tuote pysyisi täysin samana. (Oliver 1991: 174, DiMaggio & Powell 1983: 147-153, Meyer & Rowan 1977: 352-361.)

Sopeutumista ympäristön instituutioihin tavoitellaan tuen ja legitimaation saamiseksi. DiMaggion ja Powellin (1983: 147) sekä Meyerin ja Rowanin (1977: 352) mukaan institutionalisoituminen johtaa organisaatioiden samankaltaistumiseen. Organi-

saatioiden on selviytyäkseen mukauduttava ympäristön antamiin sääntöihin ja uskomuksiin. Sopeutuessaan ympäristön paineisiin organisaatiot saavuttavat tarvittavan legitimitetin ja pääsyn resursseihin. Institutionalisoitumisesta seuraava globaali samankaltaistuminen ei DiMaggion ja Powellin (1983: 153) mukaan kuitenkaan välttämättä johda toiminnan tehostumiseen. Liiketoimintaa voivat ympäristön seurauksena johdattaa tehokkuuden ja autonomian sijaan uskomukset, tarkoitukset sekä arvot (Oliver 1991: 151).

Organisaatioiden samankaltaistumista voidaan kuvata elinkaaren avulla. Liiketoiminnan alussa olevilla yrityksillä on suurempia heterogeenisiä piirteitä, kuin elinkaarensaan pidemmällä olevilla yrityksillä. Organisaatioiden piirteiden ja käytäntöjen kehittämisessä on huomattavissa suunta kohti suurta homogeenisyyttä. Ajan kuluessa organisaatiot pyrkivät lähestymään toisiaan käytännöissä ja piirteissä. (DiMaggio & Powell 1983: 147-148.)

Samankaltaistumista hyvin kuvaa isomorfismi. Isomorfismin mukaan samassa toimintaympäristössä olevat yksiköt kehittyvät keskenään homogeeniseen suuntaan ympäristön vaikutuksesta (DiMaggio & Powell 1983: 149; Scott 2008: 152). Ympäristö siis painostaa yksiköitä tiettyyn kehityssuuntaan. Meyerin ja Rowanin (1977: 361) mukaan liiketoimintaympäristössä näitä painostavia tekijöitä voivat olla muun muassa asiakkaat, rahoittajat ja media sekä suuret toimijat. Painostavat tekijät aiheuttavat liiketoimintaympäristössä toimiville organisaatioille muutospaineita tiettyyn suuntaan. Toimiakseen kannattavasti ympäristössä, on paineisiin yleensä pyrittävä vastaamaan, mikä johtaa organisaatioiden yhdenmukaistumiseen. Sopeutuessaan paineisiin todennäköisyys liiketoiminnalliseen menestymiseen kasvaa. Toisaalta paineiden vastustaminen kasvattaa todennäköisyyttä organisaation epäonnistumiseen institutionaalisessa ympäristössä. Organisaatioilla ei siis todellisuudessa ole vapaata tahtoa. Northin (1990: 4-5) mukaan yritykset toimivatkin ainoastaan pelaajina kentällä, jossa instituutiot määräävät säännöt.

2.2 Instituutioiden kolme ulottuvuutta

Scott (2008: 50-51) esittää instituutioille kolme eri ulottuvuutta: regulatiivisen, normatiivisen sekä kulttuuris-kognitiivisen ulottuvuuden. Näihin kolmeen ulottuvuuteen sisältyvät ihmisten käyttäytymisen näkökulmat kaikki tietoisesta päätöksenteosta tiedottomaan valintaan sekä lain edellyttämästä itsestänselvyyteen. Scottin (2008: 73-79, 90-91) mukaan instituution ulottuvuudet aiheuttavat toimijoille sekä pysyvyyden että muutoksen paineita. Instituution mekanismit lujittavat organisaatioiden rakenteita ja toimintoja. Institutionaalisen konseptin perustana onkin ollut sosiaalinen pysyvyys sekä järjestys. Toisaalta yksilöt ja organisaatiot edistävät institutionaalista muutosta.

Scottin (2008: 79-85) mukaan institutionaalisille elementeille on esitettävissä neljän tyyppisiä välineitä: symboliset järjestelmät, suhteelliset järjestelmät, rutiinit sekä tuotokset. Institutionaalisessa taloustutkimuksessa näkökulmia kolmen ulottuvuuden tutkimuksessa voidaan vaihdella painottaen eri välineellistä tyyppiä. Välinetyypit on määritelty kaikille esitetyille institutionaalisille ulottuvuuksille erikseen. Symbolisiin järjestelmiin liittyvät säännöt ja lait, odotukset ja arvot sekä teemat, tyypit ja kategoriat. Suhteelliset järjestelmät koostuvat hallinta- ja valtajärjestelmistä, auktoriteeteista ja hallinnosta sekä identiteeteistä ja rakenteellisesta samankaltaisuudesta. Välineistä rutiinit sisältävät protokollat ja standardit, työt, tottelevaisuuden ja roolit sekä käsi-kirjoitukset. Viimeisenä välineenä tuotoksia ovat objektien myöntyminen valtuutettuihin määräyksiin, objektien standardien ja käytäntöjen kohtaaminen sekä symbolisen arvon omaavien objektien hallinta. Taulukossa 1 on esitetty institutionaalisia ulottuvuuksia, sekä näihin liittyviä kantavia välineitä.

Taulukko 1. Institutionaaliset ulottuvuudet ja välineet Scottin (2008: 79) mukaan.

	Regulatiivinen	Normatiivinen	Kulttuuris-kognitiivinen
Symboliset järjestelmät	Säännöt, lait	Arvot, ennakko-odotukset	Kategoriat, tyypit, teemat
Suhteelliset järjestelmät	Hallinta- ja valtajärjestelmät	Arvovalta, hallinto	Identiteetti, rakenteellinen samankaltaisuus
Rutiinit	Protokollat, standarditoiminnot	Työt, roolit, tottelevaisuus	Käsikirjoitus
Tuotokset	Objektien myöntymisen valtuutettuihin määräyksiin	Objektien standardien ja käytäntöjen kohtaaminen	Symbolisen arvon omaavien objektien hallinta

2.3 Institutionaalinen isomorfismi

DiMaggio ja Powell (1983) painottavat isomorfian tärkeyttä institutionaalisessa teoriassa. Samankaltaistumista kuvaava isomorfia tarkoittaa samassa toimintaympäristössä toimivien yksiköiden kehittymistä keskenään homogeeniseen suuntaan (DiMaggio & Powell 1983: 149; Scott 2008: 152). Institutionaalinen isomorfismi perustuu Granlundin ja Lukan (1998: 159) mukaan kahteen perus ideaan. Ensinnäkin organisaatioiden on vastattava ulkoa tuleviin paineisiin ja odotuksiin pystyäkseen selviytymään liiketoimintaympäristössään. Toiseksi huomionarvoista on ympäristön luonne, joka on kollektiivista ja toisiinsa yhteydessä. Isomorfismi itsessään voidaan jakaa kilpailulliseen ja institutionaaliseen isomorfismiin. Moderniin organisaatiovaltaiseen maailmaan näistä selittäväenä tekijänä institutionaalinen isomorfismi sopii parhaiten. Sen mukaan ulkopuolinen ympäristö ohjaa toimijoita sopeutumaan ympäristön vaatimuksiin. (DiMaggio & Powell 1983: 149.)

Institutionaalisen isomorfismin muutokselle on DiMaggion ja Powellin (1983: 150) mukaan löydettävissä kolme isomorfista prosessia,; pakottava, normatiivinen sekä jäljittelevä isomorfismi. Nämä prosessit perustuvat myös Scottin (2008) esittämiin institutionaalisiin ulottuvuuksiin. Pakottava isomorfismi perustuu lakien ja poliittisen

vaikutusvallan aiheuttamiin pakotteisiin. Jäljittelevässä isomorfiassa reagoidaan hyviksi todettuihin muutoksiin oman toiminnan epävarmuuden vuoksi. Normatiivisessa isomorfiassa pyritään ammattilaismaisuuuteen ja totuttujen perinteiden seuraamiseen. Näiden lisäksi on löydettävissä taloudellisen isomorfian prosessi (Granlund & Lukka 1998: 159).

2.3.1 Pakottava isomorfia

Pakottavan isomorfian perusteena ovat riippuvuus ja kulttuuriset odotukset. Pakottava isomorfia tarkoittaa organisaatioiden välistä vuorovaikutusta ja vaikutusvaltaa ja se voi olla niin suoraa vaikutusvaltaa kuin myös epäsuorasti aiheutuvia paineita. Yritys on pakotettu sopeutumaan ympäristönsä kulttuurisiin odotuksiin. Pakottava isomorfia toteutuu myös organisaatioiden ja instituutioiden aiheuttamista paineista, joista yritys on riippuvainen. (DiMaggio & Powell 1983: 150.)

Valtioiden alla pakottava lakiympäristö vaikuttaa suuresti yritysten ja organisaatioiden toimintaan ja käytänteisiin. Pakottava mekanismi voi olla valtion sanelema laki, asetus tai suositus. Näin ollen poliittinen vaikutusvalta onkin merkittävää juuri hallituksen laatimien lakien vaikutuksesta. Lait ohjaavat organisaatioita usein taloudellisissa, ympäristöön liittyvissä ja muissa liiketoiminnallisissa asioissa samaan suuntaan. Yksityiskohtaisemmin valtion pakottavia mekanismeja voivat olla esimerkiksi ympäristösäädösten asettamat rajoitteet päästöille tai muutokset verolaeissa. Jos pakottavaa painetta ei tottele, voi se johtaa sanktioihin. Suuret toimijat liiketoimintaympäristössä voivat vaikuttaa institutionaalisiin paineisiin ja aiheuttaa muille, pienemmille toimijoille pakottavia muospaineita. Emoyritys aiheuttaa valinnoillaan pakottavaa isomorfiaa tytäryhtiöilleen. Myös hallitsevat toimijan tietyillä toimialoilla, kuten viestinnän ja kuljetustoiminnan aloilla, aiheuttavat pakottavia paineita heidän tuotteidensa käyttäjille. (DiMaggio & Powell 1983: 150-151; McCormick 2001: 55-58.)

Edellä mainitut pakottavan isomorfian keinot ovat suoraa vaikuttamista organisaatioihin. Epäsuora pakottava isomorfismi voi syntyä esimerkiksi totutuista hierarkisista

organisaatorakenteista, joihin muun organisaatorakenteen omaavat yksiköt saattavat joutua pyrkimään (DiMaggio & Powell 1983: 151). Suora ja valtion lakien kautta tapahtuva ympäristöasioihin liittyvä pakottava isomorfia liittyy muun muassa erilaisiin päästörajoituksiin, jätekontrolliin sekä vaarallisten kemikaalien ja säteilyn vapautumisen rajoitteisiin. Euroopan unionin yhteisten ympäristörajoitusten toteuttaminen on pakollista niin valtioilla kuin yrityksillä rangaistuksen uhalla. (McCormick 2001: 25-35, 55-58.)

2.3.2 Jäljittelevä isomorfismi

Jäljittelevän isomorfian taustalla on organisaatiosta tai toimintaympäristöstä johtuva epävarmuus. Epävarmuus päämäärässä tai ympäristössä rohkaisee muutokseen seuraamalla hyväksi koettuja toimintatapoja toisissa yrityksissä. Organisaatio voi epävarmuuden vallitessa muuntautua seuraamansa esikuvayrityksen toimintamalleihin, prosesseihin ja rakenteisiin. Organisaatiot jäljittelevät toisiltaan toimintamalleja ja seuraavat erityisesti menestyvien organisaatioiden elementtejä. Epävarmuuden vallitessa organisaatiot ottavat esikuvakseen organisaatioita, jotka ovat heitä menestyksekkäämpiä tai legitimoidumpia (DiMaggio & Powell 1983: 151; Abrahamson 1991: 595). Abrahamsonin (1991: 597) mukaan sosiaalisten syiden lisäksi organisaatiot voivat jäljitellä toistensa innovaatioita myös estääkseen kilpailijoitaan saamasta kilpailuetua.

DiMaggion ja Powellin (1983:152) mukaan liiketoiminnassa on hyvin yleistä jäljitellä kilpailijoiden toimintaa ja oppia toisten virheistä. Yritykset vertaavat itseään saman toimialan menestyviin yrityksiin, oppien hyviä toimintatapoja ja jäljitellen opittuja asioita. Jäljittelyä syntyy myös käytäntöjen siirtyessä työntekijöiden mukana yrityksestä toiseen sekä käytettäessä samoja konsultteja. Granlundin ja Lukan (1998: 167) mukaan kansainvälinen konsultointiala kokonaisuudessaan tarjoaakin ainoastaan samankaltaisia standardiratkaisuja, joka johtaa yhä enenevässä määrin samankaltaistumiseen. Ympäristön kannalta jäljittelevää isomorfismia syntyy paineista, kun kilpailijat panostavat ympäristöraportteihin ja sertifikaatteihin ja sitä kautta hakevat

etua kuluttajien silmissä. Vihreät arvot ja etiikka nykymaailmassa voivat tuoda kilpailuetua toimijoille, jota kilpailevat yritykset sitten seuraavat.

2.3.3 Normatiivinen isomorfismi

Kolmantena isomorfismin prosessina on normatiivinen isomorfismi, jonka perusteenä on ammattien kehittyminen. Yksilöt pyrkivät ammatissaan kehittämään itseään niin, että heidät tunnustetaan yleisesti ammattilaisiksi. Ammatit myös kohtaavat samanlaisia pakottavia ja jäljitteleviä paineita kuin koko organisaatiot. Eri organisaatioissa samoissa tehtävissä toimivat ammattilaiset muistuttavat toisiaan, jolloin organisaatioiden sisällä yksilöt johtavat samankaltaistumiseen eri organisaatioiden välillä. Asiantuntijat ja johtotehtäviin valitut henkilöt voivat aiheuttaa muille toimijoille paineita asiantuntijuudesta ja näin edistää normatiivista isomorfismia organisaation sisällä. (DiMaggio & Powell 1983: 152.)

Normatiivisen samankaltaistumisen taustalla on yksilöiden pitkä kouluttautuminen, joka yhdenmukaistaa eri alojen ammattilaisia sekä heitä työllistäviä organisaatioita. Lisäksi verkostot eri aloilla levittävät nopeasti uusia malleja läpi toimialojen edistämisen yhdenmukaistumista. Yliopistot ja muut ammatilliset koulutusorganisaatiot sekä ammattijärjestöt muodostavat suurelta osin liiketoiminnan normit ja käyttäytymismallit ja siten johtavat normatiiviseen yhdenmukaistumiseen. Myös toimialojen kilpailu samankaltaisesta työvoimasta varsinkin johtotehtäviin edistää normatiivista isomorfiaa. (DiMaggio & Powell 1983: 152; Abrahamson 1991: 595-596.)

Laineen (2009: 65) mukaan normatiiviseen isomorfiaan johtavat verkostot voivat muodostaa kanavia uusille raportointi-innovaatioille, kuten GRI:lle. Hänen mukaansa muun muassa ympäristövastuukysymyksistä ja sosiaalisesta osa-alueesta on viime vuosina muodostunut odotuksia institutionaalisessa ympäristössä. Näin ollen myös ympäristöraportointi sekä ISO 14001 -ympäristöjärjestelmästandardi ja EMAS-ympäristöasioiden hallintajärjestelmä voivat olla uusia normatiivisen isomorfian vaatimia innovaatioita.

2.3.4 Taloudellinen isomorfismi

Granlund ja Lukka (1998: 159-161) ovat institutionaalisten paineiden lisäksi esittäneet taloudellisten paineiden vaikutukset globaaliin samankaltaistumisen suuntaan. Taloudelliset paineet voivat johtaa muutokseen ympäristössä ja sitä kautta muutos-paineisiin yrityksissä. Varsinkin maailmanlaajuiset talouskriisit ja markkinaheilahtelut voivat suuresti vaikuttaa yrityksiin hyvin lyhyellä aikavälillä. Taloudellisia paineita syntyy myös, kun markkinoiden ja kilpailun globalisaatio itsessään johdattavat toimintoja ja käytäntöjä homogeeniseen suuntaan.

Ympäristöraportoinnissa on myös taloudellinen puoli. Taloudelliset paineet voivat johtaa ympäristöraportoinnin laiminlyöntiin muista painetyypeistä riippumatta. Ympäristöraportointi ja erilaiset ympäristöulottuvuudet tuovat kustannuksia. Ympäristösuoriutumisen voi olla sekä arvoa lisäävä että kustannuksia synnyttävä asia. Taloudellisten hyötyjen ja taloudellisten kustannusten välillä on tasapainoteltava. Ympäristöulottuvuuden taloudellisen puolen ovat huomioineet Hassel, Nilsson ja Nyquist (2005: 43, 51-52), jotka ovat tutkineet ympäristösuoriutumisen vaikutuksia Tukholman pörssiin listattujen yritysten markkina-arvoon. Tutkimus suoritettiin käyttämällä ympäristötehokkuuden indeksiä (environmental performance index). Tunnusluvun avulla arvioitiin yrityksen ympäristöraportoinnin ja ympäristötehokkuuden vaikutuksia yrityksen markkina-arvoon. Tutkimuksen perusteella ympäristötehokkuus vaikuttaa negatiivisesti yrityksen markkina-arvoon. Negatiivisen riippuvuussuhteen voimakkuus ei riipu yrityksen toimialasta. Kustannuslähtöisen näkemyksen mukaan yhteys on siis negatiivinen. Lisäarvolähtöisen näkemyksen mukaan tulokset eivät ole niin yksiselitteiset. Aineistoa tutkimuksessa on kerätty eri lähteistä ja tilinpäätösten lisäksi yrityksistä riippumattomilta tahoilta, jotta tutkimustulokset olisivat mahdollisimman todenmukaiset ja yritysten positiivisen kuvan liioittelu voitaisiin minimoida.

2.4 Strategiset vastereaktiot institutionaalisiin paineisiin

Oliverin (1991: 175) mukaan organisaatiot eivät aina sopeudu institutionaalisen ympäristön tarjoamiin sääntöihin ja odotuksiin. Oliver (1991: 152-159) tarjoaakin orga-

nisaatioille erilaisia strategisia vastausmekanismeja ympäristön paineisiin. Näitä ovat alistumisen, kompromissin, välttämisen, uhmaamisen sekä manipulaation keinot. Erilaiset strategiset vastausmekanismit ympäristön aiheuttamiin paineisiin toimivat niille sopivissa tilanteissa, ja ne voidaan jakaa vielä kolmeen tasoon. Taulukossa 2 on esitelty nämä mekanismit.

Taulukko 2. Strategiset vastausmekanismit institutionaalisiin prosesseihin (Oliver 1991: 152).

Strategia	Taktiikka	Esimerkki
Alistuminen	Tapa	Seurataan näkymättömiä itsestäänselviä normeja
	Imitointi	Jäljitellään institutionaalisia malleja
	Mukautuminen	Totellaan sääntöjä ja hyväksytään normeja
Kompromissi	Balanssi	Tasapainotellaan useiden odotusten välillä
	Rauhoittelu	Mukaudutaan institutionaalisiin elementteihin
	Neuvottelu	Neuvottelu institutionaalisten osakkaiden välillä
Välttäminen	Sulkeutuminen	Peitellään mukautumattomuutta
	Puskurointi	Löysennetään institutionaalisia siteitä
	Pakeneminen	Muutetaan tavoitteita, toimintoja tai toimintakenttiä
Uhmaaminen	Irtisanoutuminen	Jätetään huomioimatta selviä normeja ja arvoja
	Haastaminen	Kilpailutetaan sääntöjä ja vaatimuksia
	Hyökkääminen	Loukataan institutionaalisten paineiden lähteitä
Manipulointi	Valinta	Tuodaan vaikuttavia ainesosia
	Vaikutusvalta	Muokataan arvoja ja kriteereitä
	Kontrolli	Hallitaan institutionaalisia konstituutioita ja prosesseja

Oliverin (1991: 152-153) mukaan ympäristön aiheuttamiin paineisiin voidaan alistua. Alistumisen keinoja ovat muun muassa totutut käyttäytymistavat ja normit, joita seurataan niiden historiallisen toistumisen vuoksi. Paineisiin voidaan myös alistua jäljittelemällä institutionaalisia malleja joko tietoisesti tai tiedostamatta. Jäljittelemisen taustalla ovat hyviksi koetut mallit ja epävarmuus omassa toiminnassa. Alistumisen keinoista aktiivisin muoto on mukautuminen, jossa ulkoihin paineisiin sopeudutaan tietoisesti.

Institutionaalisten paineiden ollessa ristiriidassa keskenään strategisena vastausmekanismina on tasapainotella näiden välillä. Tällöin pyritään hakemaan kompromissia eri odotusten, elementtien ja osakkaiden välillä. Toisaalta tärkeää on kyetä myös välttämään joihinkin paineisiin alistumista. Tällöin ei suoraan tyrmätä paineita, vaan pyritään esimerkiksi peittelemään niihin mukautumattomuutta tai löysentämään institutionaalisia sidoksia. Paineilta voidaan myös paeta muuttamalla tavoitteita, toimintoja ja toimintakenttiä. (Oliver 1991: 153-155.)

Vastausmekanismeina institutionaalisiin paineisiin ovat myös uhmaamisen ja manipuloinnin keinot. Uhmaamisen ja manipuloinnin vastausmekanismeissa pyritään aktiivisesti vastustamaan institutionaalisia paineita. Uhmaamisen vastausmekanismeissa voidaan irtisanoutua seuraamasta annettuja normeja ja arvoja, haastaa sääntöjä ja vaatimuksia tai hyökätä paineita ja niiden lähteitä vastaan. Manipuloimalla taas pyritään vaikuttamaan ympäristöön ja institutionaalisiin paineisiin tuomalla uusia vaikuttavia osia organisaatioon, muokkaamalla arvoja ja kriteereitä sekä hallitsemalla institutionaalisia prosesseja. Manipuloimalla pyritään itse aktiivisesti vaikuttamaan ympäristön paineisiin opportunistisella tavalla. (Oliver 1991: 156-159.)

3 YMPÄRISTÖRAPORTOINTI

3.1 Ympäristöpolitiikka Suomessa ja Euroopassa

Ympäristöpolitiikka muodostui vaikuttavaksi tekijäksi eurooppalaisessa poliittisessa päätöksenteossa vasta 1900-luvun loppupuolella. Tuolloin alettiin ymmärtää niin sanottujen pehmeiden politiikan osa-alueiden merkitystä poliittisessa kokonaisuudessa. Pehmeiksi politiikan alueiksi luettiin muun muassa ympäristö, kehitysapu sekä sosiaalinen politiikka. Samoihin aikoihin yhteistyö eurooppalaisten maiden välillä alkoi kasvaa ympäristöpolitiikan sekä muiden pehmeiden politiikan osa-alueiden osalta. Ympäristöpolitiikka lähti nopeasti ja tehokkaasti liikkeelle Euroopassa, ja se määriteltiin yhdeksi päämääräksi eurooppalaisissa käytännöissä. Vuoteen 1999 mennessä Euroopan unioni oli julkaissut jo viisi ympäristöohjelmaa ja 850 ympäristöä koskevaa lakia. (McCormick 2001: 17, 61.)

Lakien ja verotuksen avulla EU rajoittaa maakohtaisia päästöjä, saastuttamista ja muuta ympäristölle haitallista toimintaa. Esimerkiksi hiilidioksidin päästöille on määriteltä rajat ja vähennystavoitteet maittain. Euroopan maat itse voivat halutessaan toteuttaa kansallisesti tiukempia asetuksia ympäristön säilyttämiseksi. Eurooppalaisen ympäristöpolitiikan tärkeimpiin kohteisiin kuuluvat muun muassa veden- ja ilmanlaadun tarkkailu, jätekontrolli, säteilyn ja vaarallisten kemikaalien vapautumisen rajoittaminen sekä energian säilyminen. Ympäristön ja varsinkin veden- ja ilmanlaadun säilyttämiseksi suurimpana uhkana nähdään saastuttaminen, jota EU:ssa rajoitetaan verojen avulla, niin maittain kuin myös yrityskohtaisesti. (McCormick 2001: 25-35, 48-49, 55-58, 206-207, 282.)

3.2 Ympäristöasioita koskevat sääntelyt Suomessa ja EU:ssa

Ympäristöraportointi on lain mukaan pakollista siinä määrin kuin oikean ja riittävän kuvan vaatimukset täyttyvät. Suurilla yrityksillä siis ympäristöasioiden liittäminen vähintään tilinpäätöksen liitetietoihin on yleensä pakollista. Ympäristöraportoinnin

tarpeellisuudesta yrityksessä on kirjanpitolautakunta antanut yleisohjeen. Ympäristökirjaamista, laskentaa ja esittämistä tilinpäätöksessä koskeva ohjeistus astui Suomessa voimaan 24.10.2006. (Pohjola 2003: 28.)

Monet lait liittyvät yritysten ympäristöpolitiikkaan. Suomessa noudatettavia lakeja ovat muun muassa Ympäristönsuojelulaki (YSL 2000/86) sekä Luonnonsuojelulaki (1996/1096), jotka molemmat on harmonisoitu vastaamaan EU-lainsäädäntöä. Myös näihin liittyvät asetukset, Luonnonsuojeluasetus (160/1997) ja Ympäristönsuojeluasetus (169/2000), on hyvä huomioida yritysten ympäristöpolitiikassa (Ympäristöministeriö 2011). Euroopan unionissa yritykset ovat velvollisia noudattamaan kansallisen lainsäädännön lisäksi EU:n ympäristölainsäädäntöä, vaikka eroja näiden välillä on kansallisissa laeissa pyritty välttämään (European Commission 2010). EU:n ympäristölainsäädäntöön kuuluvat muun muassa ilmanlaatu sekä jätehuolto. Toimiakseen Euroopan alueella tulee yritysten myös täyttää EU:n ympäristövaatimukset (Euroopan komissio 2010). Ympäristöasioita koskeva asetus on myös EMAS-asetus, eli Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY N:o 1221/2009) organisaatioiden vapaaehtoisesta osallistumisesta yhteisön ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmään (European Commission 2011).

Taloudelliset raportit ovat lakisääteisesti kaikille yrityksille pakollisia. Eitaloudellisten raporttien osalta niiden erillinen laatiminen on kuitenkin laissa vapaaehtoista ja yritysten päätöksenalasta (Pohjola 2003: 58-59). Ilman erillistä raportointia ympäristöasiat huomioidaan yrityksen tilinpäätöksessä kirjanpitolain (KPL 3. luku 2§) oikeiden ja riittävien tietojen vaatimuksen mukaisesti. Tuloslaskelmassa ja taseessa olennaiset tiedot voidaan esittää joko omana eränään tai merkitä liitetietoihin. Yritys voi halutessaan muodostaa tavanomaisen tilinpäätöksen lisäksi myös erillisen ympäristötilinpäätöksen. Lainsäädäntö koskien erityisesti päästöjä on tiukentunut. Joillakin toimialoilla lainsäädäntö on kiristynyt jopa niin, että ilman kattavia ympäristöön kohdistuvia panostuksia voi joutua maksamaan suuria korvaussummia. Lakisääteiset ympäristövaatimukset voivat tietyillä toimialoilla olla niin vaativia, että niitä varten on oltava käytössä kattava ympäristöhallintajärjestelmä. (Pohjola 2003:28.)

3.3 Ympäristölaskentatoimi

Yrityksen suorituskyvylle on monia määritelmiä. Perinteisesti suorituskyvyn mittaamista tarkastellaan taloudellisesta näkökulmasta, mikä tarkoittaa yleensä talousprosessien sekä niiden tehokkuuden arvioimista (Kaplan & Norton 1992: 79; Rantanen 2001: 4; Laitinen 2003: 367). Laitisen (2003: 366) mukaan suorituskyky kuitenkin voidaan määrittellä yrityksen kyvyksi saavuttaa asettamansa tavoitteet. Suorituskykyä voidaankin tarkastella usealla eri tavalla. Yleisin tapa tarkastella suorituskyvyn mittareita on jakaa ne taloudellisiin ja ei-taloudellisiin mittareihin (Kaplan & Atkinson 1998: 443; Laitinen 2003: 367).

Ympäristöjohtamisen avulla yrityksen ympäristöasiat integroidaan osaksi muuta toimintaa. Ympäristöjohtamista organisaatioissa helpottaa ympäristölaskentatoimi, jota voidaan käyttää apuna yrityksen ympäristöstrategian ja -politiikan määrittelyssä (Ympäristöministeriö 2009b). Ympäristölaskentatoimi on laajennettu käsite perinteiselle laskentatoimelle. Siinä tuotetaan tietoa yrityksen toiminnan ympäristövaikutuksista ja tarkastellaan toimintaa ympäristöstrategian näkökulmasta (Mätäsaho & Niskala 1997: 76). Ympäristölaskentointia ei ole syytä täysin erottaa perinteisen laskentatoimen rinnalle. Ympäristöasiat voidaan integroida perinteiseksi ymmärrettyyn laskentatoimeen, jolloin informaatiovaatimukset otetaan laajemmin ympäristön osalta huomioon (Niskala & Mätäsaho 1996: 89).

Ympäristölaskentatoimen avulla voidaan seurata määrällisiä mittareita käyttäen yrityksen ympäristösuorituskykyyn liittyviä tavoitteita (Ympäristöministeriö 2009b). Yrityksen ympäristösuorituskykyä arvioidaan käyttämällä taustalla esimerkiksi ympäristövaikutusten arviointimenetelmää tai elinkaariarviointia. Ympäristölaskentatoimen menetelmien avulla ympäristösuorituskykyyn vaikuttavia tekijöitä voidaan myös hallita. (Pohjola 2003: 110-112.)

Mätäsaho ja Niskala (1997: 89) tarkastelevat ympäristöjohtamista valtateorioiden avulla. Heidän mukaansa informaatiovallalla on merkittävä rooli ympäristölaskentatoimessa. Informaation tuottaminen ympäristöasioiden osalta mahdollistaa myös vallan toteuttamisen. Tällöin ilman ulkopuolista tarkastusta on myös ympäristölaskenta-

toimen osalta epäsymmetrisen informaation ongelma keskeinen. Jos tietoja ei tarkasteta ulkopuolisen tarkastajan toimesta, voidaan ympäristöinformaation avulla tuottaa toiminnasta yrityksen eduksi valikoitunutta informaatiota. Mätäsaho ja Niskala (1997: 89) määrittelevät ympäristölaskentatoimen merkityksen organisaatioissa ja yhteiskunnassa valtapelinä, jossa yritysjohton on pakko toimia yritystoiminnan ympäristövaikutukset ja niiden raportoinnit huomioon ottaen. He painottavat tutkimuksessaan johdon lisäksi myös sidosryhmien suurta merkitystä sosiopoliittisen valta-ympäristön päätöksenteossa.

Kuten perinteinen laskentatoimi, myös ympäristölaskentatoimi voidaan jakaa ulkoiseen ja sisäiseen laskentatoimeen. Sisäinen ympäristölaskentatoimi tuottaa informaatiota yrityksen johdon tarpeisiin kun taas ulkoinen ympäristölaskentatoimi tarjoaa laskennan ja raportoinnin kautta työkaluja yrityksen sidosryhmille. (Mätäsaho & Niskala 1997: 76.)

Johdon ympäristölaskentatoimi, EMA (environmental management accounting), on työkalu, jossa informaatiota muodostetaan yrityksen sisäisiin tarpeisiin, ja jonka muodostaman informaation avulla toteutetaan ympäristökirjanpito. EMA tarjoaa informaatiota yrityksen ympäristöasioista yritysjohdolle. Ympäristöjohtaminen helpottuu, kun johdon ympäristölaskentatoimen muodostamaa tietoa voidaan käyttää johtamisen tukena. Ulkoisen ympäristölaskentatoimen avulla tarjotaan informaatiota yrityksen ympäristöpolitiikasta ja -suoriutumisesta yrityksen sidosryhmille ja ulkoisille toimijoille. Ulkoinen ympäristölaskentatoimi yleensä koostuu ympäristöraportoinnista, ympäristötilinpäätöksestä ja ympäristökirjanpidosta. (Niskala & Mätäsaho 1996: 84-88, 249-250; Mäenpää 2007.)

Ympäristötilinpäätös on kokonaiskuva yrityksen tilikauden ympäristöasioita koskevasta rahaliikenteestä. Ympäristötilinpäätöksen osia ovat tuloslaskelma, ympäristön aiheuttamien tuottojen ja kulujen laskelma sekä ekotase. Ympäristötilinpäätös voidaan julkaista osana ympäristöraporttia tai vaikka vuosikertomuksen liitteenä. (Mäenpää 2007.) Tilinpäätös on niin ulkopuolisille sidosryhmille kuin myös yritykselle itselleen tärkeä informaation lähde yrityksen tilanteesta, ja usein ainoa viesti liiketoiminnan tilasta ulkopuolisille. Sijoittajat voivat esimerkiksi tehdä sijoituspäätök-

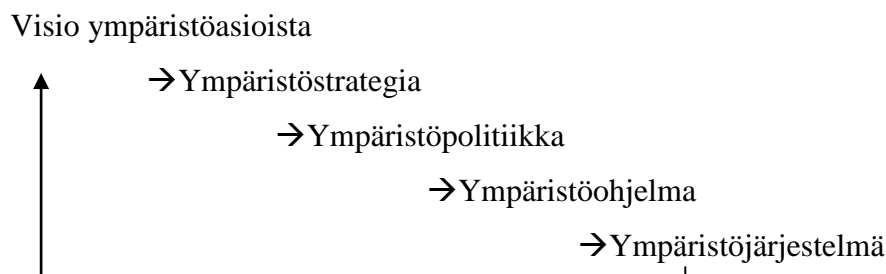
sensä tilinpäätöksen pohjalta (Leppiniemi & Leppiniemi 2010). Kirjanpitolain mukaan (3. luku: 2§) tilinpäätöksen tarkoituksena on antaa oikea ja riittävä kuva yrityksen taloudellisesta tilanteesta. Ympäristöasioiden vaikuttaessa merkittävästi yrityksen talouteen, on siis myös ympäristöasioiden esittäminen tilinpäätöksessä lain mukaan pakollista; esitettiin se sitten tilinpäätöksen osana tai erikseen ympäristötilinpäätöksenä.

4 YMPÄRISTÖJOHTAMISEN JÄRJESTELMÄT

4.1 Ympäristöjohtaminen

Ympäristöjohtaminen tarkoittaa yrityksen johtamista ja päätöksentekoa, jossa otetaan huomioon liiketoiminnasta aiheutuvat vaikutukset ympäröivään luontoon. Ympäristöjohtamisen avulla yrityksen toiminnasta aiheutuvia ympäristöhaittoja voidaan vähentää ja samalla parantaa liiketoiminnan tehokkuutta. Elinkaariajattelu ja kestävä kehityksen huomioiminen ovat osa ympäristöjohtamista. Ympäristöjohtaminen vaatii tavoitteisiin sitoutumista niin yritysjohtolta kuin myös koko henkilöstöltä. (Pohjola 2003: 37-40; Ecovisor 2011.)

Kuviosta 2 on havaittu, että liiketoiminnassa ympäristön huomioimisen tasoja on useita. Ensinnäkin yrityksillä on olemassa visio siitä, mihin se pyrkii ympäristöasioissaan. Visio voi olla tarkoituksella muodostettu tai tiedostamaton. Ympäristöstrategia yrityksessä tarkoittaa yrityksen vision toteuttamista ja suhtautumista ympäristöasioihin. Ympäristöpolitiikka osaltaan johdetaan yrityksen strategiasta. Ympäristöpolitiikassa määritellään päämäärät ja tavoitteet, jota pyritään toteuttamaan ympäristöohjelmia käyttäen. Ympäristöjärjestelmä puolestaan sisältää mittauskohteet, mittaukset sekä raportoinnit. Ympäristön osa-alueet yrityksessä muodostavat pohjan yrityksen ympäristökirjanpidolle, mistä syntyy myös yrityksen ympäristötilinpäätös. (Niskala & Mätäsaho 1996: 55-57, 250; Pohjola 2003: 40-44.)

Kuvio 2. Ympäristöjohtamisen osa-alueet (Pohjola 2003: 40-44).

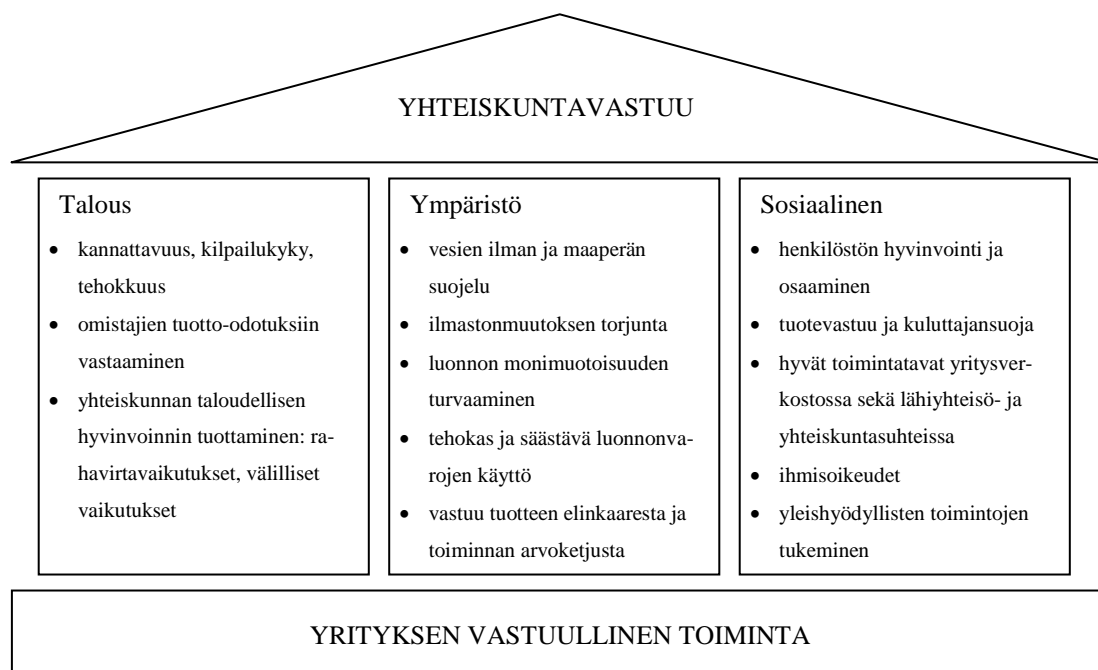
Kollmanin ja Prakashin (2002: 43) mukaan ympäristön johtamisjärjestelmät eli EMS:t (environmental management systems) rohkaisevat yrityksiä vapaaehtoisesti

parantamaan ympäristösuorituskykyään. Ympäristöjohtamisjärjestelmät käyttöönottaessaan yritykset sitoutuvat jatkuvaan ympäristönsuojelun tason parantamiseen sekä lakien ja vaatimusten noudattamiseen. Ympäristöasioiden hallitsevia johtamisjärjestelmiä ovat kansainvälinen ISO 14001 –ympäristöjärjestelmästandardi, GRI-raportointiohjeistus sekä EU:n EMAS –ympäristöasioiden hallintajärjestelmä. (Kollman & Prakash 2002: 44; Pohjola 2003: 63; Niskala *et al.* 2009: 49-50.)

4.1.1 GRI-raportointiohjeistus

GRI (global reporting initiative) on maailmanlaajuinen itsenäinen säätiö, joka on kehittänyt raportointiohjeistuksen kestävän kehityksen mukaiseen raportointiin. Yritykset voivat käyttää ohjemallia kestävän kehityksen liiketoiminnan raportoinnissaan. Vaikka ohjeistus on ensisijaisesti raportointia koskeva, otetaan siinä huomioon myös yhteiskuntavastuun kolme osa-aluetta (Pohjola 2003: 181; Kuisma & Lovio 2006: 37; Niskala, Pajunen & Tarna-Mani 2009: 93-95). Vastuullisen liiketoiminnan kolme osa-aluetta sisältävät taloudellisen vastuullisuuden, ympäristövastuun sekä sosiaalisen vastuun (Pohjola 2003: 16-17). Kuviossa 3 on esitetty, millaisia seikkoja näihin osa-alueisiin liittyy.

Lainsäädännön ja rajoitteiden noudattaminen sekä muu ympäristön suojeleminen ja muutosten torjunta sisältyvät ympäristövastuun määritelmään. Ympäristönsuojeluksi on määriteltävissä muun muassa vesien, ilman ja maaperän suojeleminen, ilmastonmuutoksen torjunta sekä luonnon monimuotoisuuden turvaaminen. Myös tehokas ja säästävä luonnonvarojen käyttö sekä vastuu tuotteen elinkaaresta ja toiminnan arvoketjusta tulisi ottaa huomioon ympäristövastuullisessa toiminnassa. (Pohjola 2003: 16-17; Elinkeinoelämän keskusliitto 2010.)

Kuvio 3. Yrityksen vastuullisen yritystoiminnan kolme ulottuvuutta EK:n (2010) mallia mukailen.

GRI-raportointiohjeiston mukainen yhteiskuntavastuuraportti sisältää ympäristövastuuraportin ja sen lisäksi myös taloudellisen ja sosiaalisen vastuun raportit. GRI on tuhansien asiantuntijoiden laatima ohjeistus, jota kehitetään jatkuvasti vastaamaan talouden ja ympäristön keskinäisen tasapainon ongelmaan. GRI-malliin perustuvien raportointien avulla yritykset osoittavat sitoutumista kestävän kehityksen mukaiseen liiketoimintaan ja voivat verrata organisaation suorituskykyä ajan kuluessa. G3-raportointiohjeistuksen mukaan (GRI 2006: 26-27) ympäristövastuuraportoinnissaan yritysten on esitettävä organisaation aiheuttamat vaikutukset eläviin ja aineellisiin luonnonjärjestelmiin. Raportissa on myös esitettävä yrityksen ympäristönäkökohtiin liittyvät tavoitteet ja toiminta, johtamis- ja menettelytapa, vastuut, koulutus ja tietoisuus sekä valvonta ja seuranta. Raportointiohjeistuksessa on erikseen määritelty myös ympäristöindikaattoreita.

G3-säännöstössä ohjeistetaan muun muassa raportoinnin sisällöstä, rakenteesta, tunnusluvuista ja yleisistä periaatteista sekä strategiasta ja johdon lähestymisestä. Uusittu G3.1-säännöstö eroaa aikaisemmista siinä, että se ottaa tiukemmin kantaa yrityksen ihmisoikeuksien ja lähiövaikutusten ohjeistukseen. Se julkaistiin maaliskuussa 2011 ja samalla myös vanhaa vuonna 2006 alun perin laadittua G3-säännöstöä laa-

jennettiin. Muutokset ympäristövastuun osalta eivät ole merkittävät. (Kuisma & Lovio 2006: 38; GRI 2011.)

4.1.2 ISO 14001 -järjestelmän pääpiirteet

Vuonna 1992 yhteensä 47 maata täysinäisinä jäseninä ja 13 neuvoa antavina jäseninä osallistuivat yhdessä ISO 14001 -standardin valmistelleen työryhmän, TC 207:n kokoamiseen. Standardi hyväksyttiin vuonna 1996. ISO 14001 -järjestelmä on standardisarja osana kansainvälistä standardisoimisjärjestöä (ISO). ISO 14001 -standardisarja antaa ohjeita ja viitteitä yritysten ympäristöasioiden hallintaan. Suomessa ISO 14001 -standardi kasvoi nopeasti suosituimmaksi ympäristöasioiden hallintajärjestelmäksi heti hyväksymisensä jälkeen. Kymmenen vuotta hyväksymisestä, vuonna 2006 oli Suomeen myönnetty jo tuhat ISO 14001 -sertifikaattia. (Kollman & Prakash 2002: 50; Pohjola 2003: 64; Kuisma & Lovio 2006: 4.)

ISO 14001 -standardi on vapaaehtoinen ja joustava ympäristöjärjestelmä, jonka voivat käyttöönottaa minkä tahansa kokoiset ja tyyppiset organisaatiot. ISO 14001 -standardi tarjoaa organisaatioille mahdollisuuden kilpailuetuun. Kilpailuetu esiintyy vastuullisen ympäristön huomioimisen osoituksena sidosryhmille. Ympäristöstandardien avulla muun muassa yrityksen kustannustehokkuus voi parantua paremman resurssien hyväksikäytön seurauksena. ISO 14001 -standardin mukaisia ympäristöjärjestelmäsertifikaatteja myöntävät useat sertifiointialan yritykset. (Suomen Standardoimisliitto SFS ry 2011.)

Ympäristöjärjestelmiä koskevat vaatimukset EN ISO 14001:2004 -standardin mukaan koskevat muun muassa organisaatioiden yleisiä vaatimuksia, ympäristöpolitiikkaa, suunnittelua, järjestelmän toteuttamista ja toimintaa, arviointia ja johdon katselmusta. Standardin mukaan organisaation on luotava, dokumentoitava ja toteutettava ympäristöjärjestelmää. Lisäksi organisaation on pyrittävä parantamaan ympäristöjärjestelmää kansainvälisen standardin mukaisesti. ISO 14001 -standardin omaavissa yrityksissä on EN ISO 14001:2004 -asetuksen mukaan määriteltävä organisaatiolle soveltuva, lainmukainen ympäristöpolitiikka ja sitouduttava myös sen toteuttami-

seen. Suunniteltaessa ympäristöpolitiikkaa on otettava huomioon ympäristönäkökohdat, lakisääteiset vaatimukset, sekä päämäärät, tavoitteet ja ympäristöohjelmat.

Ympäristöjärjestelmän toteuttamista varten yrityksissä määritellään vastaavat henkilöt, jotka pitävät huolen ympäristöjärjestelmän toteuttamisesta ja huolehtivat, että se on kansainvälisen standardin mukainen. Ympäristöjärjestelmän dokumentoinnissa on otettava huomioon ympäristöpolitiikka, ympäristöpäämäärät sekä ympäristötavoitteet, näiden laajuus ja vuorovaikutukset sekä muut ympäristöasioita koskevat asiakirjat ja tallenteet. (EN ISO 14001:2004.)

ISO 14001 -ympäristöjärjestelmään kuuluvat järjestelmän tarkkailu ja mittaus sekä sisäinen auditointi. Näiden avulla tarkkaillaan järjestelmän toimivuutta ja vaikutuksia ympäristöön. Sisäisen auditoinnin ja tarkkailun ja mittauksen lisäksi järjestelmää arvioidaan johdon katselmuksella. Johdon katselmuksessa arvioidaan muutostarpeita ja toimivuutta ympäristöjärjestelmän, -politiikan, -päämäärien ja -tavoitteiden osalta. (EN ISO 14001:2004.)

4.1.3 EMAS-järjestelmä

Euroopan komissiossa kiinnostus yhteisen vapaaehtoisen ympäristönhallintajärjestelmän kokoamiseen kasvoi 1990-luvun alussa. Vuonna 1991 Euroopan Komissio esitti ehdotuksen ympäristöasioiden hallinta- ja auditointijärjestelmästä eli EMAS-järjestelmästä (Kollman & Prakash 2002: 50). EMAS julkistettiin EU:ssa vuonna 1993 ja siihen liittyminen Suomessa oli mahdollista kolme vuotta tämän jälkeen (Kuisma & Lovio 2006: 4). EMAS:a säätelevät EU:n EMAS-asetus (EY N:o 1221/2009) sekä kansalliset EMAS-lait.

ISO 14001 -standardien voidaan sanoa sisältyvän EMAS-järjestelmän vaatimuksiin. Laajenuksena ISO 14001 -standardeihin EMAS-järjestelmä sisältää ympäristöjärjestelmäosuuden lisäksi myös ympäristöselonteon. Kun EMAS vaatii aina julkista ympäristöselontekoa, on ISO 14001 -standardin mukaan julkinen raportointi vapaaehtoista. EMAS-selonteko vahvistetaan myös aina ulkopuolisen todentajan toimesta,

esimerkiksi Suomen ympäristökeskuksen toimesta. Ulkopuolinen todentaja vahvistaa järjestelmän toimivuuden ja arvioi onko ympäristöraportti laadittu tarkoituksenmukaisella ja mielekkäällä tavalla; onko raportista jätetty epäedullisia kohtia pois. (Pohjola 2003: 63-64; Kuisma & Lovio 2006: 4; Ympäristöministeriö 2009a.)

Erona ISO 14001 -standardiin, EMAS-rekisteröity organisaatio on velvoitettu tekemään toiminnastaan ympäristökatselmuksen Euroopan Unionin EMAS-asetuksen EY N:o 1221/2009 mukaisesti. Asetuksen mukaan ympäristökatselmuksessa on käytävä ilmi ympäristöön liittyvät lakisääteiset vaatimukset, merkittäviä ympäristövaikutuksia omaavat ympäristönäkökohdat ja ympäristövaikutukset ja niiden erittely sekä ympäristövaikutusten merkittävyyden arviointiperusteet. Ympäristönäkökohdalle merkittäviä osa-alueita ovat muun muassa ympäristöhaittojen aiheutumisen mahdollisuus, ympäristön haavoittuvuus, vaikutuksen laajuus, esiintyvyys ja palautuvuus, ympäristölainsäädäntö ja sen vaatimukset sekä merkitys organisaation sidosryhmien ja henkilöstön kannalta. Ympäristönäkökohtia ovat niin välittömät itse aiheutetut näkökohdat kuin myös välilliset kolmansien osapuolten kanssa vuorovaikutuksesta seuraavat näkökohdat. Lisäksi ympäristökatselmuksessa on ilmentävä ympäristöasioiden hallintaan liittyvien toimintatapojen ja menettelyjen tarkastelu sekä aikaisempien häiriötilanteiden tutkimisesta saadun palautteen arviointi.

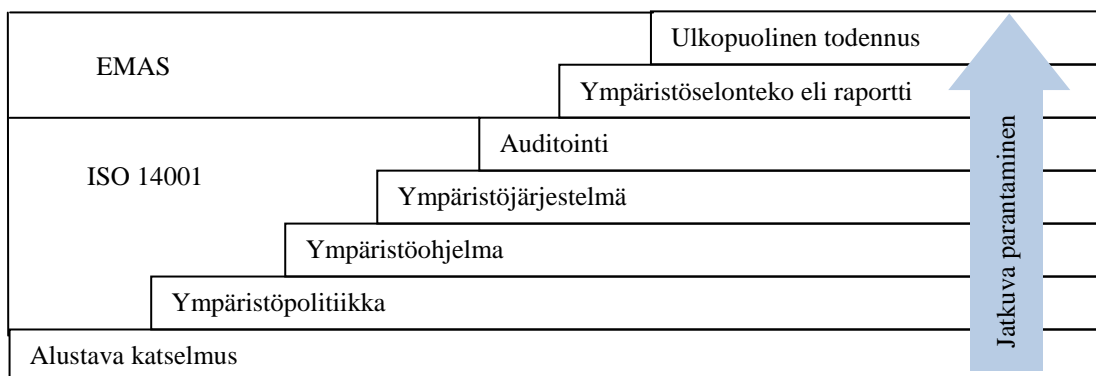
EMAS-asetuksen (EY N:o 1221/2009) mukaan ympäristöraportissa ympäristötiedot on esitettävä selkeästi ja johdonmukaisesti joko sähköisessä tai painetussa muodossa. Asetuksen perusteella ympäristöselonteossa on oltava selkeä ja yksiselitteinen kuvaus EMAS-järjestelmään rekisteröitävästä organisaatiosta ja yhteenveto sen toiminnasta, tuotteista ja palveluista sekä tarpeen vaatiessa suhteesta mahdolliseen em-organisaatioon. Selonteossa on ilmentävä organisaation ympäristöpolitiikka ja lyhyt kuvaus organisaation ympäristöjärjestelmästä. Lisäksi selonteossa on oltava kuvaus organisaation ympäristönäkökohdista ja ympäristövaikutuksista sekä näihin liittyvistä ympäristöpäämääristä ja -tavoitteista. Ympäristöselonteossa ympäristösuojelun tasoa verrataan ympäristöpäämääriin ja -tavoitteisiin. Muita vaatimuksia asetuksessa, koskien ympäristöselontekoa, ovat muut ympäristösuojelun tasoon liittyvät tekijät, viittaus soveltuviin ympäristöön liittyviin lakisääteisiin vaatimuksiin sekä ympäristö-

todentajan nimi ja akkreditointi- tai toimilupanumero sekä vahvistamisen päivämäärä.

EMAS-asetuksessa (EY N:o 1221/2009) on määritelty myös ympäristön liittyvistä indikaattoreista. Ympäristöasioiden keskeiset indikaattorit antavat oikean kuvan organisaation ympäristönsuojelun tasosta ja mahdollistavat vertailun edellisvuosiin, lakiasetukseen tai vertailukohteisiin. Keskeisiä indikaattoreita ovat muun muassa energiatehokkuus, materiaalitehokkuus, vesi, jätteet, biologinen monimuotoisuus ja päästöt. Indikaattoreista on selvitettävä asetuksessa määritellyt osa-alueet, joita ovat ainakin vuosittainen kokonaispanos ja -vaikutus tietyllä alalla. EMAS-rekisteröidyn organisaation ympäristöraportin on oltava helposti ja vapaasti saatavilla. Organisaatioiden on myös yksilöitävä kunkin toimipaikan merkittävät ympäristövaikutukset paikallisesti.

Katselmuksen ja raportin lisäksi lainsäädännön, ympäristösuojelun tason ja henkilöstön osalta on löydettävissä eroja EMAS-järjestelmän ja ISO 14001-standardin välillä. Vaatimukset EMAS-järjestelmässä ovat lisäyksiä ISO 14001 -standardiin. ISO 14001 -standardiin liittyviä vaatimuksia sovelletaan myös EMAS-järjestelmään. EMAS-järjestelmä ei ole kohdannut yhtä suurta suosiota, kuin kansainvälisen ISO 14001 -standardin käyttö. Vuoteen 2006 mennessä vuotuinen EMAS-rekisteröintien määrä oli kasvanut ainoastaan 42:een Suomessa. Syy ISO 14001-standardeille häviämisessä piilee luultavimmin niiden globaalissa maineessa. EMAS-järjestelmään voivat yleensä liittyä ainoastaan EU:n tai Euroopan talousalueen ETA:n alueella toimivat yritykset. Tietyin edellytyksin on mahdollista myös EU:n ulkopuolisille organisaatioille myöntää oikeus EMAS-järjestelmään. (Pohjola 2003: 63-64; Kuisma & Lovio 2006: 4; Suomen ympäristökeskus 2010.)

EMAS-raportoinnissa keskitytään tarkasti ympäristöasioiden kirjaamiseen. Aikaisemmin esille tulleen GRI-ohjeiston mukaisessa raportoinnissa yksi osa yhteiskuntavastuuta oli ympäristöraportointi. EMAS- ja GRI-raportointi ympäristön osalta ovatkin yhteensopivia raportointiohjeistoja, ja täydentävät toisiaan. Niitä on siis mahdollista käyttää samanaikaisesti. (Ympäristöministeriö 2009a.) Kuviossa 4 on esitelty EMAS-järjestelmän ja ISO 14001 -standardin piirteitä.

Kuvio 4. EMAS-järjestelmän ja ISO 14001-standardin eroja (Suomen ympäristökeskus 2010).

5 MENETELMÄT JA AINEISTO

5.1 Aineisto

Teoriakehikkona tutkielmassa on institutionaalinen teoria ja isomorfismi, eli samankaltaistuminen. Tutkielmassa tarkastellaan samankaltaistumisaineistoja instituutioissa: millaisia paineita on ja miten niihin voidaan vastata esimerkiksi ottamalla mallia isoista toimijoista. Aineisto hankitaan haastattelemalla kohdeyrityksiä Rovaniemen alueella. Haastatteluihin osallistuneet yritysten edustajat ovat molemmat ympäristöasioihin perehtyneitä ja ympäristöasioiden suhteen kokeneita naisia.

Yritykset ovat rovaniemeläisiä yrityksiä, joille molemmille ympäristöasiat ovat merkittävä asia toiminnassa. Yritys A toimii metalliteollisuuden toimialalla. Pääasiallisena toimintana on hydraulisylinterien valmistus. Yrityksen liikevaihto on 16M€ ja henkilöstöä noin 130-150 henkeä vuodessa. Toimintaa yrityksellä A on pääasiassa Rovaniemellä, mutta toimintaa löytyy myös muualta Suomesta sekä pian Kiinasta. Haastattelu toteutettiin yrityksen toimitiloissa maanantaina 26.3.2012 kello 12 alkaen. Haastattelun kesto on noin 20 minuuttia. Yrityksen edustaja, joka osallistui haastatteluun, toimii yrityksessä laatu- ja kehitysinsinöörinä ja on mukana vastaamassa yrityksen ympäristöasioista.

Yritys B on rovaniemeläinen puuteollisuusalan yritys, jonka toimintaa pääasiassa kuuluvat leikki- ja liikuntapaikkavälineiden suunnittelu ja valmistus. Yrityksen konsernin liikevaihto vuonna 2011 oli noin 47M€, ja henkilöstöä vuodessa on keskimäärin ollut 300-340 henkeä. Toiminta on kansainvälistä, mutta suurelta osin toiminta on keskittynyt Rovaniemelle ja Suomeen. Yrityksen B haastattelu toteutettiin tiistaina 27.3.2012 kello 12 alkaen Lapin yliopistolla. Haastattelun kesto on noin 34 minuuttia. Yrityksen B haastatteluun osallistunut henkilö vastaa yrityksen ympäristövalinnoista ja toimii yrityksessä markkinointiviestintäpäällikkönä.

Yrityksellä A on käytössään ISO 14001 -ympäristösertifikaatti. Sertifikaatti on ollut käytössä jo lähes vuosikymmenen verran. Yrityksen ympäristöraportointi koostuu ISO 14001 -sertifiointiin kuuluvista pakollisista raporteista. Myös yrityksellä B toi-

mitaan ISO 14001 –sertifikaatin mukaisesti, jonka lisäksi heillä on käytössään GRI-raportointijärjestelmä ja sen mukainen ympäristöraportointi osana vuosikertomusta ja yritys vastuuraporttia. Yrityksellä A on määritelty ympäristöpolitiikka ISO 14001 -ympäristöstandardin vaatimusten mukaisesti. Yrityksen B ympäristöstrategiaa ja -politiikkaa on havainnollistettu ympäristövastuun raportissa.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston laatu ja luotettavuus ovat keskeisiä asioita (Hirsjärvi & Hurme 2009: 185). Aineiston hankinnassa oli tärkeää saada haastateltaviksi sellaisten kohdeyritysten edustajia, joilla on omakohtaisia kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Haastateltavien laatu tutkielmaa varten onnistui, mutta haastateltavien henkilöiden määrä jäi hieman pieneksi. Haastateltavat kykenivät vastaamaan tutkimusongelmaan. Aineiston luotettavuutta heikentää juuri pieni haastateltavien määrä, mutta toisaalta aineiston tuottamat tulokset olivat yhteneviä ja oletusten mukaisia. Luotettavuus ei aineiston vähyydestä huolimatta ole menetetty. Haastattelujen jälkeen haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi litteroimalla ne sanasta sanaan. Litteroiduista haastatteluista on koottu tutkielmaan sopivia osioita.

Aineiston tulkinta perustuu kohdeyritysten antamiin vastauksiin haastatteluissa, joita peilataan tutkielman teoriaosuuteen. Haastattelut avataan yhdistetysti teorian kautta, jaotellen haastatteluiden eri vaiheet teemoittain. Teemat muodostuvat institutionaalisten painetyyppien kautta pakottaviin, mimeettisiin, normatiivisiin ja taloudellisiin paineisiin. Tutkielman tulokset perustuvat haastateltavien näkemykseen yrityksensä tilanteesta institutionaalisella kentällä ympäristöraportoinnin suhteen. Myös tutkijan oma näkemys asiaan voi laadullisessa tutkimuksessa vaikuttaa niin haastattelun kulkuun kuin sen perusteella löydettäviin tuloksiin. Tutkielman tulokset ovat yksittäisten toimijoiden näkemyksiä yrityksensä toiminnasta, eikä niitä näin pienellä otannalla voi yleistää toimialalla. Tulokset ovat kuitenkin suuntaa antavia. Niiden perusteella voidaan olettaa, että metalliteollisuuden ja puuteollisuuden toimialoilla on institutionaalisia paineita ympäristöraportoinnin kehittämiseksi.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Arvioitaessa yrityksen näkökulmasta heidän kokemiaan paineita ympäröivien sidosryhmien osalta on kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä kvantitatiivista parempi lähtökohta. Kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän avulla päästään lähemmäksi yrityksen sisäisesti koettuja paineita. Tutkimusmenetelmänä haastattelututkimus on yksi laadullisen tutkimussuuntauksen menetelmistä. Haastattelututkimuksen avulla voidaan tarkastella tutkittavan aiheen ja kohdeyrityksen välisiä yhteyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2009: 34, 47.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa eli teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin. Haastateltavien määritelmät ja elämykset eri tilanteissa korostuvat teemahaastattelumenetelmässä. Haastattelu toteutetaan keskustelemalla ennalta määriteltyjen teemojen ympärillä mahdollisten ennalta valmisteltujen kysymysten avulla. Menetelmän avulla haastattelun kulku saadaan pysymään toivotulla alueella ja haluttuihin kysymyksiin saadaan vastaukset. Haastattelun kulkua ei kuitenkaan ole sidottu kysymyksiin, vaan haastateltavalle annetaan mahdollisuus kertoa asiasta omin sanoin. Tämä auttaa haastateltavien henkilöiden äänen saattamista esiin ja vähentää haastattelijan vaikutusta tuloksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2009: 47-48.)

Tutkimus toteutetaan haastatteleamalla kahta lähialueen yrityksen ympäristövastaavaa henkilöä. Tutkimuksen avulla kuvaillaan yritysten päätöksentekoa ympäristöraportoinnin ja ympäristömenetelmien valinnassa. Teoriakehikkona on institutionaalinen teoria, jonka kautta valinnoille pyritään löytämään syitä. Tutkielmassa ongelmaa lähestytään toiminta-analyttisen tutkimusotteen kautta. Toiminta-analyttiselle tutkimusotteelle ominaista on pyrkimys tutkittavan kohteen ymmärtämiseen. Tutkimusotteessa ongelmaa lähestytään yleensä sisältä päin, kuten esimerkiksi yrityksen johdon kanssa käytävien haastattelukeskusteluiden avulla. (Kasanen, Lukka & Siitonen 1991: 317-320.)

5.3 Haastattelun analyysi

Paineiden ilmenemiselle ympäristöraportoinnissa voidaan soveltaa Scottin (2008) esittelemää viitekehystä täydennettynä Granlundin ja Lukan (1998: 159) esittämällä taloudellisella osa-alueella. Viitekehysten osa-alueina ovat regulatiiviset, normatiiviset, mimeettiset, sekä taloudelliset paineet. Paineiden suuntaajina ovat asiakkaat, omistajat, alihankkijat, työntekijät sekä media. Taulukossa 3 on esitelty eri institutionaalisten paineiden osa-alueet ja miten sidosryhmien suunnalta paineet voivat ilmentyä näissä eri kategorioissa.

Taulukko 3. Institutionaaliset painetyypit ja niiden aiheuttajat Scottin (2008: 51) sekä Granlundin ja Lukan (1998: 159) viitekehysä mukaillen.

	Regulatiivinen	Normatiivinen	Mimeettinen	Taloudellinen
Asiakkaat	kuluttajalainsäädäntö	tuoteturvallisuus, laatu, luonnonsuojelu	itsestäänselvyydet, tahallinen luonnon tuhoaminen	tuotteiden kilpailukykyiset hinnat
Omistajat	kaikki lait ja toiminnan säännöt	laatu, maineen pysyminen	itsestäänselvyydet, totutut toimintatavat, kilpailijoiden jäljittely	osingot ja raha
Alihankkijat	ympäristölainsäädäntö	ympäristöolosuhteet	oletukset, ei vaihtoehtoisista toimintatapaa	alihankkijoille edullinen kauppa
Työntekijät	työlainsäädäntö	työntekijöiden olot	rutiinit	palkka
Media	sääntöjen seuraaminen	sidosryhmien asettamien normien ja arvojen rikkominen	rankaisee odotusten ja uskomusten rikkomisesta	hintatasojen ja tuottojen seuraaminen
Yhteistä kaikille	Laillisesti sanktioitu: säännöt, lait ja sanktiot	Moraalisesti säädelty: sertifikaatit ja velvoitteet odotukset	Kulttuurisesti tuettu: yhteiset uskomukset ja itsestäänselvyydet	Taloudellinen etu

Scott (2008: 51) on esittänyt piirteitä regulatiivisten, normatiivisten sekä kulttuuris-kognitiivisten paineiden tunnistamiseksi. Regulatiiviselle painetyypille yleistä on laillisesti sanktoidut rajoitteet, joita on pakko noudattaa. Näiden indikaattoreina toimivat säännöt, lait ja sanktiot. Normatiiviselle painetyypille sen sijaan ominaista on moraalisesti säädellyt sosiaaliset velvollisuudet, joiden indikaattoreina toimivat

muun muassa sertifikaatit. Mimeettisessä painetyypissä perustana ovat kulttuuriset oletukset ja yhteiset uskomukset. Uskomukset nähdään itsestäänselvyyksinä, jaettuna ymmärryksenä, jonka seuraamiseen painostetaan. Taloudellisen osa-alueen tunnistamiseksi tarkastelussa nojataan myös Kallungin ja Kytösen (2007: 19-21) esittämiin sidosryhmien kiinnostuksen kohteisiin. Taloudellisessa kontekstissa paineiden synnylle yleisiä lähtökohtia ovat taloudellinen hyöty ja edullisuus. Jatkuvana ongelmana taloudellisessa kontekstissa on kustannusten ja niistä johdettujen hyötyjen välillä tasapainottelu. Haastattelussa pyritään löytämään eri painetyyppejä ja -lähteitä taulukon 3 avulla. Haastattelussa ilmenneet tulokset koodataan merkeillä A tai B samantyyppiseen tyhjään taulukkoon merkinä siitä, että asia nousee esiin haastattelussa.

Oliver (1991: 152-159) on esittänyt responsseja institutionaalisille paineille. Näistä responsseista pyritään löytämään vastineita siihen, miten ympäristöraportointi kehittyy paineiden lisääntyessä ja millaisia toimia tehdään, jotta raportointi vastaa ulkoisiin paineisiin. Haastattelun avulla haetaan reaktioita, miten paineisiin kohdeyrityksissä vastataan. Sopeudutaanko paineisiin joita ympäristö nostaa ympäristöraportoinnin tekemiseen, vai pyritäänkö painostusta tietoisesti uhmaamaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Pakottavat paineet

DiMaggio ja Powell (1983: 150) määrittelevät pakottavan isomorfismin tarkoittavan organisaatioiden välistä vuorovaikutusta ja vaikutusvaltaa. Heidän mukaansa pakottava isomorfia toteutuu niiden organisaatioiden ja instituutioiden aiheuttamista paineista, joista yritys on riippuvainen. Erityisesti lait aiheuttavat kaikille liiketoiminnassa mukana oleville organisaatioille pakottavia paineita niiden noudattamiseksi. Kohdeyrityksissä pakottavat paineet ympäristöraportoinnin kehittämiseksi muodostuvat osittain lainsäädännön vaatimuksista toimialalla. Lain noudattaminen synnyttää pakottavia paineita kaikkien sidosryhmien osalta, ja myös erityyppisiä paineita. Sidoryhmien ja valtion osalta oletetaan ja odotetaan niin kulttuurisesti kuin moraalisesti, että lain asettamia rajoja noudatetaan. Tämän lisäksi esimerkiksi yrityksillä käytössä oleva ISO 14001 -ympäristösertifikaatti aiheuttaa paineita raportoinnin kehittämiseksi EN ISO 14001:2004 -asetuksen vaatimien toimenpiteiden osalta. Toisaalta paineita raportointijärjestelmän kehittämiseksi syntyy myös GRI-raportointijärjestelmän ylläpitämisestä. Tämä ilmenee seuraavasta.

”Lait on tunnettava ja niitä on seurattava... yrityksenä lain noudattaminen on kumminki yks semmonen asia ja kriteeri mitä täällä käytetään... ja käytännössä viimeistään tuo auditointia tulee sitten puuttumaan siihen, mitä me ollaan tehty ja miten me ollaan niitä käsitelty.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

Suomalainen lainsäädäntö, rekisteröitymisvapaus tai yhdistymisvapaus, sananvapaus, perusoikeudet... me totta kai noudatetaan niitä, ehdottomasti. Ja edellytetään myös sitten että meidän tytäryhtiömaissa, noudatetaan myös paikallisia säädöksiä ja paikallista lainsäädäntöä. Ja myöskin kansainvälisiä tällaisia konventioita... Valtion taholta tietysti lainsäädäntö on se mikä niinku ohjaa hyvin pitkälle yritysten toimintaa oli se mikä yritys tahansa.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

”Ympäristölainsäädäntöhän... asettaa ne raamit meidän toiminnassa... Meidän tehtaalla ympäristöasioita täytyy huomioida” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Lakien lisäksi pakottavia paineita aiheutuu niiden organisaatioiden ja instituutioiden kautta, joista yritys on riippuvainen (DiMaggio & Powell 1983:150). Pakottavia paineita yritykselle A syntyy myös suurten asiakkaiden kautta. Kun merkittävät asiakkaat vaativat yritykseltä ympäristöjärjestelmää, on se toiminnan kannalta merkittävä ja lähes pakottava paine ympäristöjärjestelmän kehittämiseksi:

”Meillähän on isoja asiakkaita, uusia isoja asiakkaita... ja kummallakin näistä esimerkkiasiakkaista on näissä toimittajavaatimuksissaan ympäristöasiat... Mutta voin sanoa että ulkoisia tarpeita on. Ihan sen takia että pystytään asiakkaalle näyttämään että nämä ympäristöasiat on kunnossa.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinööri)

6.2 Jäljittelevät paineet

DiMaggion ja Powellin (1983:151) sekä Abrahamsonin (1991: 595-597) mukaan organisaatiot jäljittelevät toisiltaan toimintamalleja ja seuraavat erityisesti menestyvien organisaatioiden elementtejä. Organisaatiot voivat jäljitellä toistensa innovaatioita estääkseen kilpailijoitaan saamasta kilpailuetua. Kohdeyrityksissä oli suoraan havaittavissa kilpailijoihin liittyviä mimeettisiä paineita. Paineet tulevat eri sidosryhmiltä, kun toimintaa peilataan kilpailijoihin. Omistajat, asiakkaat, työntekijät ja muut sidosryhmät olettavat yrityksen pysyvän kilpailussa mukana, jonka vuoksi on seurattava myös kilpailijoiden tekemiä ympäristöratkaisuja. Tämä käy ilmi seuraavasta:

”Eli meidän pääkilpailija on... se mihin me verrataan omaa toimintaa. Ja kuin näkyy niin heillä on sertifikaatit, niin ISO14001 kuin myös muita. Ja tää on suoraan sellanen meille verrannollinen kilpailija, johon me verrataan itseämme. Eli kilpailemme samoista asiakkaista, samoilla tuotealueilla... On paineita että laa-

jennettaisiin tätä sertifikaatin kattavuutta näihin kahteen muuhunkin sertifikaattiin (joita kilpailijalla on).”

”Tarkkaillaan... mitä uutuuksia kilpailijat tuovat markkinoille... Jos me tuomme markkinoille jotakin, niin kilpailijat sen sitten kopioivat myöskin. Tai jos ei nyt aivan kopioi, niin ainakin kehittävät samantyyppisen ratkaisun... Totta kai tällä alalla, kuin kaikilla muillakin aloilla seurataan tarkkaan sitä, mitä kilpailijat tekee... Asiakkailta tulee tässä suhteessa sitten aika paljon niinku toiveita... Sieltä ne suurimmat paineet oikeastaan voi tulla... näihin uusien tuotteiden tai tuotemuutosten tai uusien innovaatioiden niinku kehittämiseen” (Yritys B, markkinoitviestintäpäällikkö)

Kilpailijoiden tekemiä ratkaisuja peilataan suoraan yrityksen toimintaan. Toimivat ratkaisut jäljitellään osaksi omaa toimintaa. Mimeettisiä paineita on siis kohdeyrityksissä helposti havaittavissa. Scottin (2008: 51) määrittelyn mukaan mimeettiset paineet syntyvät erityisesti kulttuurisesti rakentuvien yhteisten uskomusten ja itsestäänselvyyksien kautta. Nämä painostavat ympäristö- ja muiden järjestelmien kehittämiseen ja sitä kautta myös ympäristöraportoinnin kehittämiseen. Kohdeyrityksissä yrityksen sisäisesti omistajien ja työntekijöiden osalta on liittymäkohtia ympäristöasioiden tarpeellisuuteen olemassa. Ympäristöön liittyvät epäkohdat tunnistetaan yrityksissä ja vaaditaan niihin ratkaisuja. Ympäristösertifikaatin ja ympäristöraportoinnin kehittäminen on saanut positiivista palautetta. Nämä käyvät ilmi haastattelussa:

”Itse pidän sitä (ympäristösertifikaattia) erittäin hyödyllisenä sekä laatu- että työturvallisuus puolen kannalta, koska nää ympäristöasiat linkittyy molempiin. Kun minä olen käynnistänyt uudestaan tämän ympäristötyöryhmän työskentelyn, niin se on koettu hyväksi.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Totta kai työntekijöiltä... tulee paineita, että epäkohtiin puututaan, ne nostetaan esille, niistä keskustellaan ja ne ratkaistaan. mutta meillä se sinänsä ei koskaan ole ollut mikään ongelma. Meillä on ollu aina niinku ammattijärjestöjen ja sitten yrityksen johdon kanssa hyvät keskusteluvälit ja säännölliset tapaamiset,

että sieltä sitten tietenkin on jonkun verran paineita tullut varmastikin.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

DiMaggion ja Powellin (1983:152) sekä Granlundin ja Lukan mukaan on yleistä jäljitellä kilpailijoiden toimintaa ja oppia toisten virheistä. Tämän kautta opitaan hyviä toimintatapoja ja jäljitellään opittuja asioita. Jäljittelyä syntyy myös käytäntöjen siirtäessä työntekijöiden mukana yrityksestä toiseen sekä käytettäessä samoja konsultteja. Yrityksissä ympäristöasioiden kehittämisessä on seurattu aikaisemmin hyväksi koettuja kokemuksia:

”Aikaisempi tausta on se, että minä oon vastannu aikaisemmin myös ympäristöasioista, ja sertifioinu tämän järjestelmän. Tottahan toki, kun minä tänne olen tullut, niin sitä toimintaa vertaan suoraa siihen, mitä aikaisemmin oon tehny. Ne, mitkä on aikaisemmin koettu hyväksi ja on toiminnassa täällä, niin ilman muuta niitten käyttöä kannustan. Se mikä on aikaisemmin toiminu ja täällä on samat elementit niin ilman muuta käytetään samaa.” (Yritys A, laatu- ja kehitys-insinööri)

Scottin (2008: 51) määritelmässä osana sekä normatiivisia että mimeettisiä paineityyppejä ovat moraaliset tai kulttuuriset odotukset ja itsestänselvyydet. Näihin odotuksiin ympäristön osalta keskeisenä asiana kuuluvat ympäristön kuormituksen ja tuhoamisen välttäminen, ja sitä kautta yritysten toimintapolitiikka ympäristöä koskien. Ympäristöjohtamisen avulla yrityksen toiminnasta aiheutuvia ympäristöhaittoja voidaan vähentää (Pohjola 2003: 37). Pohjolan (2003: 40-44) mukaan ympäristöjohtamisen osa-alueita ovat ympäristöpolitiikka, -ohjelma, -järjestelmä, -strategia sekä visio. Molemmissa yrityksissä on määritelty ympäristöpolitiikka tai -strategia ympäristöraportissa. Yrityksen B ympäristöstrategia käy ilmi vuosikertomuksesta ja yritys vastuuraportista. Yrityksissä ympäristövastuuta edistetään heidän soveltamiensa ympäristöpolitiikoiden kautta:

”Ympäristöpäämääränä on ehkäistä haitallisia ympäristövaikutuksia maaperään, ilmaan, veteen ja vähentää energiankulutusta ja jätteiden syntymistä. Nämä on meidän ympäristöpäämäärät ja näiden pohjalta me ollaan tehty se tavoit-

teasetanta. Täällä on myös lainsäädännön noudattaminen.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)”

”Toimittajavalinta perustuu siihen, että täyttää laatu- ja ympäristövaatimukset. Käytännössä me kysytään meidän toimittajilta, että mikä on heidän lähtökohtansa näissä asioissa... Ja täällä puhutaan tästä toiminnan kehittämistä ja koulutamisesta että pystytään vastaamaan ympäristövaatimuksiin. Ja tässä näkyy se tärkein lause, jonka sanamuotoa päivitettiin: ympäristöpäämääränä on ehkäistä haitallisia ympäristövaikutuksia maaperään, ilmaan, veteen ja vähentää energiankulutusta ja jätteiden syntymistä. Nämä on meidän ympäristöpäämäärät ja näiden pohjalta me ollaan tehty se tavoiteasetanta. Täällä on myös lainsäädännön noudattaminen.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Rakennetun ympäristön täytyy olla turvallinen ja suunniteltu niin, että se kuormittaa luontoa mahdollisimman vähän... Jatkuvan parantamisen periaatteen mukaisesti kehitämme toimintojamme niin, että ympäristönäkökulma nivoutuu luontaiseksi osaksi toimintojemme eri osa-alueita... Valmistamamme tuotteet ja niissä olevat komponentit ovat kierrätettäviä. Tuotteiden pitkä elinikä tukee kestävä kehitystä, ja puun käyttö leikkipaikkavälineiden raaka-aineena on ekologisesti perusteltua puun itsensä ollessa hiilidioksidineutraali materiaali.” (Yritys B, Vuosikertomus ja yritysraportti 2010)

6.3 Normatiiviset paineet

Normatiivisiin paineisiin oleellisesti kuuluvat erilaiset sertifikaatit, tässä tapauksessa ympäristösertifikaatit (Scott 2008: 51). Erilaiset sertifikaatit ovat yksi vaatimusosa normatiivisia moraalisia paineita. Ympäristösertifikaatti on oletettu tapa esittää sidosryhmille ympäristövastuullisuutta. Ympäristövastuun raportointiin kuuluvat GRI-ohjeistuksessa erilaisten ympäristöön liittyvien haittojen torjunta ja ympäristön suojeleminen (GRI 2006: 26-27). EN ISO 14001:2004 -standardin mukaan ympäristöjärjestelmän vaatimukset koskevat ympäristöpolitiikkaa, suunnittelua, järjestelmän toteuttamista ja toimintaa, arviointia ja johdon katselmusta. Standardin mukaan organisa-

tion on luotava, dokumentoitava ja toteutettava, sekä pyrittävä parantamaan ympäristöjärjestelmää. Kohdeyrityksillä on käytössään ISO 14001 -ympäristösertifikaatti ja toisella yrityksistä käytetään myös GRI-ohjeistuksen mukaista ympäristövastuun raportointia:

”ISO14001-sertifikaatti ollut vuodesta 2003 lähtien.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Meillä on laatusertifikaatti vuodesta -86 ja ympäristösertifikaatti 90-luvun alusta lähtien. että esimerkiksi ympäristöasioissa meillä on tehty suuri työ, ennen ku se ympäristösertifikaatti on haettu. Ja sitten sertifikaatit auditoidaan” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Yritysten normatiivisten paineiden taustalla ovat erityisesti arvot ja moraaliset velvoitteet (Scott 2008: 51, 79) Näihin kuuluvat ympäristön ja luonnon tuhoamiseen ja haittoihin liittyvät osa-alueet. Paineita näiden minimoimiseksi löytyy lähes jokaiselta sidosryhmältä kohdeyrityksissä:

”Kemikaaliasiat on semmosia, jotka on yhteydessä niin työsuojeluun ku ympäristöjuttuun... ympäristötyöryhmä työskentelee niidenkin kanssa.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Työympäristössä meluhaitta, pölyhaitta, työolosuhteet. Ja sit kun tehdään maalauustyötä, että siellä on vaadittavat asianmukaiset suojaruusteet ja asianmukaiset ilmanvaihtojärjestelmät... Pintakäsittelyyn, maalaukseen... puunsuojaukseen... puusuojausjärjestelmä on suljettu teollinen prosessi, josta ei voi mitenkään päästä... jätevä viemäristöön, että se on huolehdittu jo hyvin varhaisessa vaiheessa... Pintakäsittelymateriaalit on ympäristöystävällisiä... vesiohenteisia. Kun on lasten leikkipaikkavälineistä kysymys, niin silloin täytyy nää ympäristöasiat ja myöskin turvallisuus asiat huomioida hyvin tarkkaan.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Yrityksillä on siis erilaisia paineita ympäristön suojelemiseksi, mikä johtaa myös ympäristöraportoinnin kehittämisen vaatimukseen. Myös edellä mitemmissä pai-

neissa mainittu ympäristöjohtaminen kuuluu normatiivisiin paineisiin arvojen toteuttamisen osalta. DiMaggion ja Powellin (1983: 52) mukaan merkittävänä tekijöinä normatiivisten paineiden taustalla ovat kehittyminen, kouluttautuminen ja sivistyneisyys. Usein on oletuksena, että korkeasti koulutetut ja kehittyneet yhteisöt ovat muita parempia ja siksi houkuttelevampia liiketoiminnassa. Kehittämällä, kouluttautumalla ja osoittamalla sivistyneisyyttä, voidaan antaa sidosryhmille luotettava ja positiivinen kuva yrityksestä. Tehokas ympäristöjohtaminen, ympäristöraportointi ja erilaiset ympäristöjärjestelmä kehittävät yritysten luotettavuutta ja sivistyneisyyttä sidosryhmien silmissä. Siksi yrityksillä voi olla paineita sivistyneisyyden esittämisen osalta. Tämän tyyppiset normatiiviset paineet kasaantuvat haastattelun perusteella yrityksille erityisesti asiakkaiden osalta:

” Eli voi sanoa että kun meillä on tämä ympäristöjärjestelmä, me pystytään suoraan vastaamaan asiakkaan vaatimukseen että täytyy olla ISO 14001 mukainen ympäristöjärjestelmä käytössä. Asiakkaalla... on vaatimuksena, tai oletuksena että käytetään tuota ISO 14001... Omistajien osalta on puolestaan... halua, että me vähintään pystytään siihen mihin muutkin.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Suurin paine meille... tulee sitten asiakkailta tietyistä maista ja erityisesti siinä on Ruotsi, Norja, ... Tanska ja Hollanti” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Yrityksen A asiakkaat olettavat alihankkijayrityksillään olevan ympäristösertifikaatti. Tämä muodostaa suoria moraalisia paineita sertifikaatin hankkimiseksi ja ylläpitämiseksi. Itse sertifikaatin hankinta taas pakottaa kehittämään yrityksen ympäristöraportointia, vaikka erillistä raporttia yrityksellä ei ole käytössä. Myös omistajien osalta on nähtävissä oletuksia ympäristöraportoinnin kehittämisestä, liittyen lähinnä kilpailijoiden toimintaan. Tämän lisäksi muutkin sidosryhmät asettavat painavan sanansa ympäristöraportoinnin ja tehokkuuden kehittämiseksi moraalisten oletusten pohjalta. Molemmissa kohdeyrityksissä on havaittavissa myös paineita toimittajien tai alihankkijoiden suuntaan, mikä osaltaan edistää myös yritysten itsensä ympäristöuskottavuutta:

”Toimittajavalinta perustuu että täyttää laatu- ja ympäristövaatimukset. Käytännössä me kysytään meidän toimittajilta että mikä on heidän lähtökohtansa näissä asioissa.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Me asetamme tiettyjä vaatimuksia meidän alihankkijoille, että heidän täytyy täyttää sitten tietyt vaatimukset jotta he pääsee meidän alihankintaverkostoon. Ympäristösertifikaatti me yleensä vaaditaan kaikilta alihankkijoilta.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

6.4 Taloudelliset paineet

Granlund ja Lukka (1998: 159-161) määrittelevät taloudellisten paineiden vaikutuksia globaaliin samankaltaistumisen suuntaan. Heidän mukaansa taloudelliset paineet voivat johtaa muutokseen ympäristössä ja sitä kautta myös muospaineisiin yrityksissä. Taloudelliset paineet ympäristöraportoinnin kehittämiseksi liittyvät kohdeyrityksissä osin toimintaan syntyviin hyötyihin. Ilman ympäristösertifikaattia asiakkaat eivät ehkä olisi heidän asiakkaitaan. Taloudellisia rasituksia tämän hetkisestä ympäristöraportoinnista ei juuri synny:

”Oikeastaan taloudellista painetta tässä ei muuten ole muutako että tää liittyy tähän että kuinka uskottavia me ollaan asiakkaan suuntaan. Eli se tuo sitä asiakasuskottavuutta että kun näistä asioista sitten meiltä kysellään... sertifikaatti maksaa jonkin verran, mutta muutenhan tämä tukee sitä toimintaa mitä talon sisällä tehdään.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

Hasselin *et al.* (2005: 51-52) mukaan ympäristötehokkuus vaikuttaa negatiivisesti yrityksen markkina-arvoon, jonka mukaan taloudelliset paineet ympäristöraportoinnin kehittämiseksi olisivat negatiivisia. Taloudelliset paineet ympäristöraportoinnin suhteen ovatkin yrityksellä A lähinnä rajoittavia tekijöitä. Ympäristöraportoinnin kehittämiseksi tarvittavat taloudelliset panostukset voisivat olla liian suuret hyötyihin verrattuna:

”...puhutaan tuosta parhaasta käyttökelpoisesta tekniikasta joka maksaa. Että vaikka niitä ois maailmalla olemassa, mutta jos ne yksinkertaisesti taloudellisesti ei ole mahdollisia...jos on yksinkertaisesti liian kallista tekniikkaa.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

Yrityksellä B on hieman erilainen tilanne taloudellisten paineiden osalta. Taloudellinen tilanne ei ole heidän osaltaan niin rajoittava ympäristöraportoinnin kehittämiseksi ja ympäristötehokkuuden huomioimisessa. Suomen standardoimisliiton (2011) mukaan ympäristöstandardien avulla yrityksen kustannustehokkuus voi parantua paremman resurssien hyväksikäytön seurauksena. Yrityksen B toiminnan kannalta paineet ympäristötehokkuuden osalta ovat niin suuret, että hyödyt ovat usein taloudellisia kustannuksia suuremmat. Ympäristöjärjestelmät tuovat siis osittain tuottoja yritykselle. Tämä käy ilmi seuraavasta:

”Ympäristöasioiden huomioiminen... koko prosessissa... on itsestänselvyys jo. Että ne otetaan aina huomioon, osana sitä prosessia tai osana sitä kokonaisuutta... Ympäristöhallintajärjestelmä ja... investointi ympäristön parantamiseen taikka jonkin tuotantoprosessiin liittyen jossa huomioidaan ympäristöasiat aikaisempaa paremmin niin se tuo jopa säästöjä. Että meillä se on ajateltu se niinku niin päin.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Vaikka ympäristöraportoinnin kehittäminen olisi edullista, taloudellisia paineita kuitenkin syntyy omistajien, asiakkaiden ja muiden sidosryhmien osalta:

”No omistajien näkökulmasta tietenkin varmaan siis taloudellinen vastuu myöskin on tärkeää... siinä mielessä että toimiakseen ja pystyäkseen toimimaan tarvitsee myöskin tehdä hyvän tuloksen, jotta pystyy investoimaan ja pystyy huolehtimaan kaikista velvoitteistansa.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

”Niin kyllähän tietysti asiakkailta... painetta tulee, hintapainettakin tulee... Meillä se hinta ei ole meille se kilpailuvaltti vaan kyllä se laatu on sitten ja laatuun liittyvät asiat.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

”Totta kai hinta on merkittävä... kokonaistekijä sitten kun esimerkiksi julkisella sektorilla tehdään näitä hankintakilpailuja ja valitaan sitten niitä toimittajia siihen hankintakoriin. Niin kyllä sillä hinnalla sitten tietysti on merkitystä.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

6.5 Vastereaktiot paineisiin

Oliverin (1991: 152) mukaan vastereaktioina institutionaalisiin paineisiin voi olla alistumisen, kompromissin, välttämisen, uhmaamisen tai manipuloinnin keinoja. Yleisimpänä reaktiona paineisiin on alistuminen ja kompromissi, joissa totellaan annettuja paineita ja mukaudutaan institutionaalisiin elementteihin. Esiintyneet painetyypit olivat molemmilla kohdeyrityksillä sellaisia, joihin yritykset mahdollisuuksien mukaan pyrkivät sopeutumaan. Yrityksissä pyrittiin vastaamaan ympäristön asettamiin vaatimuksiin ja kehittämään ympäristöraportointia mahdollisuuksien mukaan. Muutoksia ympäristöraportoinnin kehittämisessä on havaittavissa molemmissa yrityksissä.

”Puhutaan tästä toiminnan kehittämisestä ja kouluttamisesta, että pystytään vastaamaan ympäristövaatimuksiin... olen käynnistänyt uudestaan tämän ympäristötyöryhmän työskentelyn niin, se on koettu hyväksi” (Yritys A, laatu- ja kehitys-insinööri)

”Me oltiin viime vuonna 2011 ensimmäinen toimialan yritys joka laati sitten yritysraportin joka kattaa sekä sosiaalisen, ympäristö että taloudellisen vastuun osa-alueet.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

Yrityksissä on löydettävissä kompromissireaktion mukaista tasapainottelua esimerkiksi taloudellisen ja normatiivisen painetyypin välillä. Vaikka normatiivisten moraalisten paineiden mukaan olisi ollut suunta kohti ympäristöraportoinnin ja ympäristösuoriutumisen kehittämistä, eivät taloudelliset paineet anna tilaa siihen suuntaan. Tällöin joudutaan tasapainottelemaan taloudellisten rajojen ja moraalisten käsitysten välillä. Toisaalta ristiriitaisia paineita voi syntyä yhden painetyypin sisällä eri asiakasryhmien kesken. Tällöin joudutaan miettimään, kumpaan paineeseen alistutaan,

kumpaa vältellään tai uhmataan vai pyritäänkö löytämään kompromissiratkaisu (Oliver 1991:152). Yrityksissä oli löydettävissä ristiriitaisia tilanteita:

”Esimerkiksi maalauksen suhteen on olemassa vähemmän haihduttavia maaleja, mutta ne on kalliita. Eli käytännössä tekisivät tuotteen tekemisen mahdottomaksi. Pitää tasapainotella taloudellisen ja ympäristöasioiden välillä.” (Yritys A, laatu- ja kehitysinsinööri)

”Tietysti joudutaan puntaroimaan sitä, että miten ratkaisevasta paineesta on kysymys ja miten se voi vaikuttaa asiakas suhteisiin tai myyntiin ja näin poispäin, että kyllä... puntarointia tehdään sitten enemmän tai vähemmän pitkin vuotta.” (Yritys B, markkinointiviestintäpäällikkö)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Ympäristöraportointi on yrityksille hyödyllinen keino esittää sidosryhmille sovelta- maansa ympäristöpolitiikkaa. Erityisesti teollisuuden aloilla on monille sidosryhmille tärkeää, että yritys kykenee näyttämään ympäristösuoriutumisen tason jollain taval- la, esimerkiksi eriasteisten ympäristöraporttien kautta. Tutkielman aiheena olivat ympäristöraportoinnin kehittäminen ja institutionaaliset paineet. Tutkimusongelmana oli tarkastella, minkälaisia paineita yritykset kokevat ympäristöraportoinnissa ja mil- laisia paineeseen sopeutumiskeinoja yrityksillä on tähän liittyen. Tutkimusongel- maan haettiin vastauksia haastattelujen avulla. Tutkielmassa kohdeyritykset koostui- vat kahdesta suuresta rovaniemeläisestä toimijasta, joille ympäristöasiat olivat suh- teellisen merkittävässä osassa toimintaa. Haastatteluun osallistuneet yritysten edusta- jat toimivat yrityksissä ympäristöasioiden parissa. Kohdeyritykset toimivat puu- ja metalliteollisuuden toimialoilla.

Tarkastelluilla metalli- ja puuteollisuuden aloilla sidosryhmät usein sitovat yritykset jonkinasteiseen ympäristöraportointiin suositusten ja pakotteiden avulla. Haastatte- luissa nousi esiin näille teollisuuden aloille ominaisia piirteitä institutionaalisista pai- neista ja oletuksista ympäristön ollessa kyseessä. Toimiakseen tuottavasti alalla, on yrityksen suoriuduttava heille asetetuista raportointi- ja suoriutumispaineista.

Institutionaalisella kentällä esiintyy samankaltaistumispaineita eri toimijoiden välillä. Samankaltaistumista eli isomorfiaa voi syntyä suoraan ja epäsuorasti. Institutionaa- lista teoriaa sovellettaessa ympäristöraportointiin, on löydettävissä paineita rapor- toinnin kehittämiseksi. Haastattelujen perusteella kohdeyrityksissä on havaittavissa pakottavia paineita erityisesti valtion osalta, mutta lakeihin liittyen myös asiakkai- den, omistajien, työntekijöiden, alihankkijoiden ja median osalta. Pakottaviin painei- siin pyrytään haastatteluiden mukaan sopeutumaan mahdollisimman usein.

Normatiivisten ja mimeettisten paineiden taustalla piilevät moraaliset ja kulttuuriset odotukset, ja ne onkin vaikea erottaa toisistaan. Kuitenkin molemmankaltaisia pai- neita on kohdeyritysten mukaan puu- ja metalliteollisuuden aloilta löydettävissä,

erityisesti asiakkaiden ja omistajien sekä muiden sidosryhmien osalta. Normatiiviset ja mimeettiset paineet vaativat esimerkiksi ympäristösertifikaatteja, ympäristöraportointijärjestelmää sekä moraalisia velvoitteita, kuten jätteiden ja päästöjen kontrollia. Normatiivisiin ja mimeettisiin paineisiin pyritään mahdollisuuksien mukaan sopeutumaan, mutta on havaittavissa myös tasapainottelua ja välttelyä erisuuntaisten paineiden välillä. Varsinkin taloudelliset paineet voivat vaikuttaa normatiivisten ja mimeettisten paineiden sopeutumiskykyyn.

Taloudellisten paineiden osalta suurimmat paineet yrityksissä esiintyvät omistajien osalta. Toiminnan kannalta on tärkeää, että ympäristöraportoinnin kehittäminen ei liiaksi syö yrityksen taloudellista suoriutumista. Myös asiakkaiden ja alihankkijoiden osalta taloudelliset paineet voivat luoda ympäristöraportoinnin kehittämiseksi vastaisia vaatimuksia hintojen nousun kaitsemiseksi. Taloudelliset paineet eivät kuitenkaan aina ole ympäristöraportoinnin kehittämiseksi vastaisia paineita. Kohdeyrityksissä taloudellisiin paineisiin on vastattu pääasiassa kompromissien avulla.

Taulukko 4. Institutionaaliset painetyypit ja niiden aiheuttajat kohdeyrityksissä.

	Regulatiivinen	Normatiivinen	Mimeettinen	Taloudellinen
Asiakkaat	AB	AB	AB	AB
Omistajat	AB	AB	AB	AB
Alihankkijat	AB	AB	AB	AB
Työntekijät	AB	AB	AB	AB
Media	B	B	B	B
Yhteistä kaikille	Laillisesti sanktioitu: säännöt, lait ja sanktiot	Moraalisesti säädelty: sertifikaatit ja velvoittavat odotukset	Kulttuurisesti tuettu: yhteiset uskomukset ja itsestäänselvytykset	Taloudellinen etu

Yritysten haastatteluissa ilmenneet tulokset on koodattu merkeillä taulukkoon 4 merkinä siitä, että asia on noussut esiin haastattelussa. Lähes kaikkiin osa-alueisiin on löydettävissä molemmissa yrityksissä jonkinlaista painetta ympäristöraportoinnin kehittämiseksi. Ainoastaan median osalta yrityksen A haastattelussa ei löytynyt minäänlaisia kehittämispaineita, edes epäsuoria paineita. Median osalta paineita oli haastatteluissa haasteellista löytää. Haastattelun perusteella kohdeyrityksissä median paineet esiintyvät hiljaisina, epäsuorina paineina, olettaen että heidän sekä muiden sidosryhmien asettamiin paineisiin sopeudutaan. Jos painavia oletuksia uhmataan, johtaa se median vastareaktioihin. Tässä mielessä media asettaa samanlaisia paineita toimintaan kuin esimerkiksi työntekijät ja asiakkaat.

Tutkielmassa tarkastellaan institutionaalisten paineiden soveltamista ympäristöraportoinnin kehittämiseksi. Haastatteluissa aiheina olivat paineiden eri tyypit ja lähteet. Haastattelututkielman lopputuloksena on, että paineita ympäristöraportoinnin kehittämiseksi kohdeyrityksissä on löydettävissä kaikissa painetyypeissä: pakottavissa, mimeettisissä, normatiivisissa ja taloudellisissa painetyypeissä. Paineita esiintyy myös lähes kaikista käsitellyistä sidosryhmistä päin. Ainoastaan median osalta oli hieman ristiriitaisia kokemuksia paineista. Paineisiin pyritään mahdollisuuksien mukaan vastaamaan sopeutumalla, mutta tarpeen vaatiessa myös tasapainottelun ja välttelyn keinoin.

Tutkielman tulokset olivat hyvin samansuuntaisia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Hasseli *et al.* (2005) tutkimuksessa tarkasteltiin yritysten ympäristösuoriutumisen ja taloudellisen suoriutumisen välistä yhteyttä. Rothenbergin (2007) sekä DiMaggion ja Powellin (1983) tutkimuksissa tarkasteltiin institutionaalisia paineita. Tulosten perusteella yritykset kehittävät ympäristöraportointiaan sidosryhmiensä asettamien paineiden mukaisesti taloudellisten rajojen sisällä. Kohdeyrityksissä taloudelliset rajat mahdollistivat toisen yrityksen ympäristöraportoinnin kehittämisen pidemmälle kuin toisen. Ympäristön merkitys teollisuuden toimialoilla on kasvanut ja vaatimukset sen huomioimiseksi yleistyneet sitä mukaa. Paineisiin sopeudutaan eriasteisesti eri yrityksissä, kuitenkin niin, että toiminta jää taloudellisesti kannattavaksi. Ympäristöraportointia voidaan siis kehittää ainoastaan taloudellisen kannattavuuden rajoissa.

Ympäristöraportoinnin kehittäminen institutionaalisessa ympäristössä on tärkeä ja ajankohtainen aihe jatkotutkimuksille. Ympäristöasiat ovat jatkuvasti esillä keskusteluissa ja mediassa. Kansallisten ja kansainvälisten lakien vaatimukset ympäristösuoriutumisesta kasvavat. Ympäristökysymyksistä on tulossa aina vain kansainvälisempiä globalisaation ja kasvihuoneilmiöiden aiheuttaman huolen kasvaessa. Kehittämällä ympäristöraportointiaan yritykset pystyvät näyttämään sidosryhmille toimivansa ympäristöystävällisesti ja täyttävänsä heille asetetut vaatimukset. Ympäristösuoriutumisen ja taloudellisen suoriutumisen välisiä tutkimuksia on tehty, mutta syitä ympäristöraportoinnin kehittämiseksi ei ole juuri tutkittu. Tutkielma tuokin massatutkimuksista poikkeavalla tutkimusasettelullaan lisäarvoa keskusteluun ympäristöraportoinnin kehittämissyistä. Institutionaalisten paineiden merkitys tällä kentällä nousee varmasti merkittäväksi kriteeriksi ympäristövalintoja tehtäessä. Heikkoutena tutkielmassa on aineiston vähyys. Siksi lisätutkimuksille on aihetta. Luotettavuuden saamiseksi tulisi jatkotutkimuksissa tarkastella suurempaa määrää yrityksiä, haastatteleamalla useampaa kohdeyritystä. Myös laajentamalla tutkimusaluetta esimerkiksi Lapin tai Pohjois-Suomen kattavaksi, saadaan tutkimuksen tuloksista luotettavampia.

LÄHTEET

- Abrahamson, E. (1991) Managerial Fads and Fashions: the Diffusion and Rejection of Innovations. *Academy of Management Review* 16: 586-612.
- Burns, J. & Scapens, R. (2000) Conceptualizing management accounting change: an institutional framework. *Management Accounting Research* 11: 3-25.
- Dasgupta, S., Laplante, B. & Mamingi, N. (1998) Capital Market Responses to Environmental Performance in Developing Countries. *World Bank Policy Research Working Paper No. 1909*. Saatavissa: <http://ssrn.com/abstract=604915>
- De Villiers, C. & Van Staden, C. (2010) Shareholder's requirements for corporate environmental disclosures: A cross country comparison. *The British Accounting Review*: 1-14.
- DiMaggio, P. & Powell, W. (1983) The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review* 48: 147-160.
- Earnhart, D. & Lizal, L. (2007) Does Better Environmental Performance Affect Revenues, Costs, or Both? Evidence From a Transition Economy. *The William Davidson Institute Working paper Number 856*. University of Michigan. Michigan, USA.
- Ecovisor (2011) Ympäristöjohtaminen. Ecovisor Oy verkkopalvelu. http://www.ecovisor.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=12&Itemid=11 Viitattu 18.4.2011.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2010) Vastuullinen yritystoiminta – käytäntöjä suomalaisissa yrityksissä. http://www.ek.fi/businessforums/EKjulkaisu_vastuullinen_yritystoiminta/fi/kolme_ulottuvuutta.php Viitattu 18.11.2010.

Euroopan komissio (2010) Sinun Eurooppasi. Ympäristöasiat.

http://ec.europa.eu/youreurope/business/doing-business-responsibly/keeping-to-environmental-rules/index_fi.htm Viitattu 18.4.2011.

European Commission (2010) Environment. Implementation of Community environmental legislation.

http://ec.europa.eu/environment/legal/implementation_en.htm Viitattu 18.4.2010.

European Commission (2011) Environment. What is EMAS?

http://ec.europa.eu/environment/emas/index_en.htm Viitattu 18.4.2011.

Granlund, M. & Lukka, K. (1998) It's a Small World of Management Accounting Practices. *Journal of Management Accounting Research* 10: 153-179.

GRI (2006) Yhteiskuntavastuun raportointiohjeisto. Global Reporting Initiative. GRI verkkopalvelu. <https://www.globalreporting.org/resourcelibrary/Finnish-G3-Reporting-Guidelines.pdf> Viitattu 8.4.2012.

GRI (2011) Global Reporting Initiative. GRI verkkopalvelu.

<http://www.globalreporting.org/AboutGRI/WhatIsGRI/> Viitattu 15.4.2011.

Hassel, L., Nilsson, H. & Nyquist, S. (2005) The Value Relevance of Environmental Performance. *European Accounting Review* 14(1): 41-61.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Horváthová, E. (2010) Does environmental performance affect financial performance? A meta-analysis. *Ecological Economics* 70: 52-59.

Kallunki, J-P. & Kytönen, E. (2007) Uusi tilinpäätösanalyysi. Jyväskylä: Talentum Media Oy.

Kaplan, R. & Atkinson, A. (1998) *Advanced Management Accounting*. New Jersey, USA: Pearson Education.

- Kaplan, R. & Norton, D. (1992) The Balanced Scorecard – Measures That Drive Performance. *Harvard Business Review* 1: 71-79.
- Kasanen, E., Lukka, K. & Siitonen, A. (1991) Konstruktiivinen tutkimusote liiketaloustieteessä. *Liiketaloudellinen Aikakauskirja* 3: 301-327.
- Kollman, K. & Prakash, A. (2002) EMS-based environmental regimes as club goods: Examining variations in firm-level adoption of ISO 14001 and EMAS in U.K., U.S., and Germany. *Policy Sciences* 35(1) 43-67.
- Konar, S. & Cohen, M. (2001) Does the market value environmental performance? *The Review of Economics and Statistics* 83(2): 281-289.
- Kuisma, M & Lovio, M. (2006) EMAS- ja GRI-raportointi osana yhteiskuntavastuullisuutta. Jatkuvan parantamisen toteaminen yritysten raportoinnin avulla. Working papers W-408. Helsingin kauppakorkeakoulu. Saatavissa: <http://hsepubl.lib.hse.fi/pdf/wp/w408.pdf> Viitattu 15.4.2011.
- Laine, M. (2009) A Way of Seeing Corporate Sustainability Reporting. Väitöskirja. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Laitinen, E. (2003) Yritystoiminnan uudet mittarit. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Leppiniemi, J. & Leppiniemi, R. (2010) Tilinpäätöksen tulkinta. Helsinki: WSOYpro Oy. Internet-julkaisu. <http://www.wsoypro.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/wsoypro.aspx?prevpos=tt111.59&page=selain&ts=yo&pos=tt111.0&offset=#gethere> Viitattu 28.4.2010.
- McCormick, J. (2001) Environmental Policy in the European Union. The European Union Series. New York, USA: Palgrave.
- Meyer, J. & Rowan, B. (1977) Institutionalized organizations: formal structure as myth and seremony. *American Journal of Sociology* 83(2): 340-363.

- Mäenpää, S. (2007) Ympäristöjohtamisen sanasto. Vaasan yliopisto.
<http://lipas.uwasa.fi/termino/WasaTerm/ymparistojohtaminen/ympristtilinpts.html> Viitattu 7.4.2011.
- Mätäsaho, R. & Niskala, M. (1997) Ympäristölaskentatoimi ja valta- ympäristö. Saatavissa: http://lta.hse.fi/1997/1/lta_1997_01_a6.pdf
- Niskala, M. & Mätäsaho, R. (1996) Ympäristölaskentatoimi. Porvoo: WSOY.
- Niskala, M., Pajunen, T & Tarna-Mani, K. (2009) Yhteiskuntavastuun raportointi - raportointi- ja laskentaperiaatteet. Helsinki: Otavan Kirjapaino Oy.
- North, D. (1990) Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge, USA: Cambridge University Press.
- Oliver, C. (1991) Strategic Responses to Institutional Processes. The Academy of Management review 16(1): 145-179.
- Pohjola, T. (2003) Johda ympäristöasioita tehokkaasti. Ympäristöosaaminen menestystekijänä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Quinn, M (2011) Routines in management accounting research: further exploration. Journal of Accounting and Organizational Change 7(4): 337-357.
- Rantanen, H. (2001) Suorituskyvyn osa-alueiden mittaaminen pkt-yrityksissä. Tutkimusraportti 3. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu, Lahden yksikkö. Lappeenranta.
- Rothenberg, S (2007) Environmental managers as institutional entrepreneurs: The influence of institutional and technical pressures on waste management. Journal of Business Research 60: 749-757.
- Scott, W. R. (2008) Institutions and Organizations – Ideas and Interests. Los Angeles, USA: Sage Publications Inc.

Suomen Standardoimisliitto (2011) ISO 14000. Ympäristöjärjestelmä. Suomen Standardoimisliitto SFS ry:n verkkopalvelu.

<http://www.sfs.fi/iso14000/ymparistojarjestelma/> Viitattu 5.4.2011.

Suomen ympäristökeskus (2010) EMAS:in toteuttaminen. Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=58723> Viitattu 5.4.2011.

Williamson, O. E. (2000) The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature* 38(3): 595-613. Saatavissa:

<http://se.xmu.edu.cn/oldversion/admin/manage/File/87/2577/1110.pdf>

Xepapadeas, A. & Zeeuw, A. (1999) Environmental Policy and Competitiveness: The Porter Hypothesis and the Composition of Capital. *Journal of Environmental Economics and Management* 37: 165-182. Saatavissa:

<http://www.ucl.ac.uk/cserge/Xepapadeas%201999.pdf>

Ympäristöministeriö (2009a) Ympäristö ja yhteiskuntavastuuraus. Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu.

<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=182&lan=fi> Viitattu 19.4.2011.

Ympäristöministeriö (2009b) Ympäristöindikaattorit, -laskennat ja -standardit. Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu.

<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=22069&lan=fi> Viitattu 5.4.2011.

Ympäristöministeriö (2011) Lainsäädäntö. Valtion ympäristöhallinnon verkkopalvelu. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=95&lan=FI> Viitattu 18.4.2011.

LIITE

Teemahaastattelurunko: Institutionaaliset paineet ja sopeutuminen ympäristöraportoinnin kehittämiseksi kohdeyrityksissä

Esittelyt

- Yrityksen nimi, toimiala ja toiminta-alue?
- Yrityksen koko niin taloudellisesti kuin henkilöstön osalta?
- Onko ympäristösertifikaatteja tai sovelletaanko ympäristöjärjestelmiä?
- Onko raportointi GRI- tai EMAS-raportointijärjestelmän mukainen?
- Mikä on vastaavan henkilön asema ja ympäristöasioiden tuntemus yrityksessä?

Institutionaaliset paineet

- Kuinka keskeisenä asemana ympäristöraportointi on yrityksenne ja sidosryhmienne keskisessä toiminnassa?
- Kuinka voimakkaasti ympäristöraportointi aiheuttaa yrityksellenne odotuksia?
- Oletteko havainneet sidosryhmienne asettaneen paineita ympäristöraportoinnin kehittämiseen?
- Mistä suunnasta paineet tulevat: asiakkaat, omistajat, alihankkijat, työntekijät, media?
- Minkälaisia paineita eri sidosryhmät aiheuttavat ympäristön huomioonottamiseksi?
- Vetoavatko sidosryhmät esittäen yritykselle painavan näkemyksensä ympäristöä huomioiden nojaten erityyppisiin paineisiin?
 - Regulaatiiviset paineet
 - o lait, säännöt ja sanktiot
 - o sertifikaatit
 - Normatiiviset paineet
 - o tuoteturvallisuuden ja laatuun liittyviä paineita
 - o luonnonsuojeluun liittyviä paineita
 - o ympäristöolosuhteisiin ja työolosuhteisiin liittyviä paineita
 - o moraaliset velvoittavat odotukset

- Mimeettiset paineet
 - o kulttuuriset asiat, yhteiset uskomukset ja itsestäänselvytykset
 - o muiden yritysten toiminta tai luonnon tahallinen tuhoaminen
 - o ei anneta vaihtoehtoisia toimintatapoja
 - o itsestäänselvytykset nykyajan yritykselle ja vastuuntuntoiselle
- Taloudelliset paineet
 - o taloudellinen etu joko puoltavaan tai kieltävään suuntaan
 - o kustannukset ja taloudelliset vakuutukset
 - o kilpailukykyiset hinnat, osingot ja raha, edullisuus alihankkijoille, palkka, hintataso
- Median paine, muiden odotusten rikkomisesta aiheutuvat seuraukset
- Miten paineisiin pyritään vastaamaan: alistumisen, kompromissin, välttämisen, uhmaamisen sekä manipulaation keinot?

Taulukko 4. Institutionaaliset painetyypit ja niiden aiheuttajat kohdeyrityksissä (täytetään merkitsemällä tunnistetut paineet haastatteluissa A tai B).

	Regulatiivinen	Normatiivinen	Mimeettinen	Taloudellinen
Asiakkaat				
Omistajat				
Alihankkijat				
Työntekijät				
Media				
Yhteistä kaikille	Laillisesti sanktioitu: säännöt, lait ja sanktiot	Moraalisesti säädelty: sertifikaatit ja velvoittavat odotukset	Kulttuurisesti tuettu: yhteiset uskomukset ja itsestäänselvytykset	Taloudellinen etu